

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mojca Stojko

Vsakdanje življenje reorganiziranih družin

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Mojca Stojko

Mentorica: red. prof. dr. Alenka Švab

Vsakdanje življenje reorganiziranih družin

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

Zahvaljujem se mentorici, izr. prof. dr. Alenki Švab, za strokovno usmerjanje pri nastajanju diplomskega dela.

Zahvaljujem se tudi teti Vladki za jezikovni pregled besedila, pomoč in nasvete.

Najbolj pa sem hvaležna vama, draga starša, za vso podporo, zaupanje in razumevanje, brez vaju mi ne bi uspelo. Hvala tudi vama, Lea in Dario, za spodbudo in presmejjane trenutke.

Hvala vsem in vsakemu posebej.

Vsakdanje življenje reorganiziranih družin

Reorganizirane družine predstavljajo v postmodernej družbi vedno bolj razširjeno družinsko obliko. Nastajajo kot odgovor na procese družinske pluralizacije, s čimer odražajo postmoderne družinske trende. Vsakdanje življenje reorganiziranih družin se v osnovi razlikuje od življenja v nuklearnih družinah. Razlikovanje izhaja iz še vedno močno prisotne ideologije klasične nuklearne družine, ki favorizira biološko starševstvo, vlogo materinstva pa prikazuje kot temeljno za konstituiranje družine. Socialno starševstvo je kot temeljna značilnost reorganiziranih družin zato v družbi pogosto stigmatizirano. Reorganizirane družine so na podlagi ideološke usmerjenosti, in to na način, ki stigmatizira. V primerjavi z modelom nuklearne družine so reorganizirane družine tiste, ki imajo v družbi še vedno nižji status. Da bi se izognile neenakovrednemu družbenemu statusu, pogosto želijo prikriti svojo specifično strukturo in drugačnost s posnemanjem vzorcev delovanja nuklearne družine. Reorganizirane družine so v družbi stigmatizirane ravno zaradi učinkov prevladujoče ideologije nuklearne družine, le-ta vpliva tudi na vsakdanje življenje znotraj te družinske oblike.

Ključne besede: reorganizirane družine, socialno starševstvo, ideologija nuklearne družine, ideologija biološkega starševstva, stigmatizacija.

The daily life of reorganized families

The reorganized families represent increasingly widespread family form in postmodern society. They are created as an answer to the processes of family pluralization which reflect postmodern family trends. The daily life of reorganized families is in its basis different from the life in nuclear family. The distinction arises from the prevailing nuclear family ideology which favors biological parenthood and reflects the role of motherhood as fundamental for the constitution of the family. Nevertheless, social parenthood which is the fundamental feature of reorganized families is often socially stigmatized. In society is represented on the basis of ideological orientation, in a way that stigmatizes. In comparison with the model of nuclear family, reorganized families have the lower social status. In order to avoid unequal social status, the reorganized families often disguise their specific structure and uniqueness with imitation of the patterns of functioning nuclear family. I consider that the reorganized families are socially stigmatized due to the effects of the prevailing nuclear family ideology which impact the daily life within that family form.

Key words: reorganized families, social parenthood, nuclear family ideology, biological parenthood ideology, stigmatization.

KAZALO

1	UVOD	6
2	SOCIOLOŠKO RAZUMEVANJE DRUŽIN	8
	2.1 Tipologije družin	10
	2.2. Spreminjanje družine v postmoderni družbi.....	11
	2.2.1 Družinska pluralizacija.....	13
3	REORGANIZIRANE DRUŽINE	17
	3.1 Sociološko razumevanje reorganiziranih družin	17
	3.2 Socialno starševstvo	19
	3.3 Strukturna kompleksnost reorganiziranih družin	20
4	KULTURNI KONTEKST IN DRUŽBENA PERCEPCIJA REORGANIZIRANIH DRUŽIN... 23	
	4.1 Ideologija nuklearne družine	23
	4.1.1 Definiranje reorganiziranih družin kot „nepopolnih“ institucij.....	25
	4.1.2 Razumevanje reorganizirane družine kot pomanjkljive in deviantne oblike.....	28
	4.1.3 Razumevanje reorganizirane družine kot rekonstruirane nuklearne družine	31
	4.2 Ideologija biološkega starševstva	31
	4.2.1 Ideologija materinstva	33
5	DINAMIKA VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA REORGANIZIRANIH DRUŽIN.....	36
	5.1 Socialne matere	36
	5.2 Socialni očetje	38
	5.3 Delitev moči znotraj reorganiziranih družin.....	40
	5.4 Delitev družinskega dela v reorganiziranih družinah	41
6	SKLEP	44
7	LITERATURA	48

1 UVOD

Reorganizirano družino opredeljujemo kot ponovno ustvarjeno življenjsko skupnost, kjer ima vsaj ena odrasla oseba otroka iz prejšnjega partnerskega razmerja (Ganong in Coleman 2004, 2). Temeljna značilnost reorganizirane družinske oblike je socialno starševstvo. Socialni starš je odrasla oseba, katere partner ima vsaj enega otroka iz prejšnjega partnerskega razmerja, pastorek pa je otrok, čigar vsaj eden starš ima partnersko razmerje z osebo, ki ni njegov biološki starš (Ganong in Coleman 2004, 2).

Kot je razvidno že iz naslova, se v diplomski nalogi ukvarjam z raziskovanjem reorganiziranih družin kot življenjskih skupnosti. Predvsem raziskujem vpliv obstoječe ideologije nuklearne družine na vsakdanje življenje znotraj te družinske oblike. Kljub temu da so reorganizirane družine v postmodernej družbi vedno bolj razširjen pojav, so še vedno pogosto družbeno stigmatizirane zaradi odstopanja od ideološkega modela nuklearne družine, ki ima prav tako močan vpliv na oblikovanje in potek vsakdanjega življenja znotraj te družinske oblike, kar bom na podlagi analize sekundarnih virov tudi poskušala dokazati.

Diplomsko delo je razdeljeno na štiri temeljna poglavja. V prvem poglavju opredelim temeljne značilnosti družine kot socialne institucije, nato zaradi boljšega razumevanja podam tipologijo družin. V nadaljevanju s kratkim pregledom družinskega spreminjanja iz moderne v postmoderno družino formuliram temeljne značilnosti družine v postmodernosti in se fokusiram na družinske trende v postmodernej družbi. Nekoliko podrobneje predstavim proces družinske pluralizacije, ki ga teoretiki družine interpretirajo kot najbolj očiten kazalec spreminjanja družinskega življenja.

V drugem poglavju se ukvarjam z raziskovanjem reorganiziranih družin. V tem poglavju predstavim temeljne značilnosti reorganiziranih družin.

V tretjem poglavju se usmerim na družbeno obravnavanje reorganiziranih družin. Na začetku predstavim dominantno ideologijo klasične nuklearne družine, ki vpliva na percepcijo reorganiziranih družin kot nepopolnih institucij, pomanjkljivih in deviantnih družinskih oblik, ter rekonstruiranih in ponovno oblikovanih nuklearnih družin, ki jih tudi podrobneje predstavim. Nadaljujem s predstavitvijo biološkega starševstva kot sestavnega elementa

ideologije nuklearne družine. V okviru tega podrobneje spregovorim tudi o ideologiji materinstva, ki je tesno povezana z mitom o materinstvu, le-ta poudarja in utrjuje tradicionalna, splošno sprejeta prepričanja, povezana z materinstvom.

V četrtem poglavju se osredinim na dinamiko vsakdanjega življenja reorganiziranih družin, ki je pogojena s temeljno specifikom te družinske oblike – socialnim starševstvom in prevlado ideologije klasične nuklearne družine. Njen vpliv predstavim pri oblikovanju starševskih vlog pri socialnih starših. Zanima me tudi, kako je, v odnosu na prejšnje družinsko partnerstvo, med partnerjema v reorganizirani družini distribuirana moč, pa tudi, kako poteka delitev družinskega dela.

Delo zaključim s petim poglavjem, kjer povzamem bistvene ugovitve in podam zaključek.

2 SOCIOLOŠKO RAZUMEVANJE DRUŽIN

Družina je fokus sociološkega raziskovanja mnogih teoretikov in analitikov, ki jo definirajo na različne načine. Različne definicije pri opredeljevanju družine vključujejo različne družbene akterje in dimenzije, zato lahko rečemo, da ena in edina pravilna definicija družine ne obstaja, zato tudi iskanje iste ni smiselno. Odgovor na vprašanje, zakaj je definicija družine sploh tako pomembna, poda Renerjeva, ki pravi, da je: „pomembna [...] zato, ker deluje preskriptivno, ker predstavlja neke vrste 'družbeni napotek in diagnozo', ki vpliva na (in je hkrati) odraz moralno ideoloških predstav in socialno političnega delovanja“ (Rener v Rener in drugi 2006, 14). Iz tega vidika je pomembno, kako bo formirana definicija družine. Da bi bila čim manj diskriminatorna in da bi v svojem obsegu zajemala bistvene dimenzije družin, naj bi definicija družine bila distinktivna, inkluzivna in operativna hkrati. Da bi dosegli distinktivnost, moramo biti pozorni na tiste elemente, ki družino konstituirajo in razlikujejo od njej podobnih form, kot so partnerstvo ali gospodinjstvo. Da bi definicija družine bila inkluzivna, ne sme diskriminirati na podlagi ideologij, ampak mora v svojem opredeljevanju zajeti vse tiste forme in načine družinskega življenja, ki se v družbi dejansko pojavljajo (istospolne, enostarševske, reorganizirane družine ipd.). Kar se tiče operativnosti, pa mora biti oblikovana tako za učinkovito uporabo v državnoadministrativnem delu kot tudi v raziskovalnoinformacijskem. (Rener v Rener in drugi 2006, 15). „V tej luči je sociološka stroka enotna v inkluzivni (nediskriminatorski) definiciji družine, ki omogoča analitično oz. pojasnjevalno zajetje kompleksnosti in raznovrstnosti družinskega življenja, hkrati pa ne deluje razlikovalno in ne favorizira določenega družinskega modela ob izključevanju tistih, ki od tega domnevnega 'standarda' odstopajo“ (Švab 2010, 7). Kot primer take definicije navajam definicijo OZN-a, ki so jo oblikovali strokovnjaki za področje družin, ki družino opredeli na naslednji način: „družino predstavljajo vsaj en (odrasel) človek ali skupina ljudi, ki skrbi za otroka/-e in je kot taka (torej družina) prepoznana v zakonodajah ali običajih držav članic“ (Rener v Rener in drugi 2006, 16; Švab 2010, 7).

Pri sociološkem opredeljevanju družine je pri večini definicij poudarek na družini kot vsaj dvogeneracijski skupnosti ter družbeni instituciji, ki skrbi za otroke (Rener v Rener in drugi 2006, 16). Tako T. Rener poda definicijo, s katero družino opredeli kot vsaj dvogeneracijsko

življenjsko skupnost in družbeno institucijo hkrati, kot njen konstitutivni element pa izpostavi obstoj starševskega razmerja kot socialnega razmerja. Ravno opredeljevanje starševskega razmerja kot socialnega razmerja, ki kot tako predstavlja konstitutivni element družine, je tisto, kar sociološko definicijo razlikuje od drugih definicij družine. V skladu s tem družino definirajo tudi Nowotny, Fux in Pinelli, ki jo opredelijo kot: „skupino oseb, ki živi v skupnem gospodinjstvu in jo sestavlja vsaj en otrok in vsaj ena odrasla oseba ter je med seboj povezana z zakonsko zvezo ali s kohabitacijo in starševskim razmerjem“ (Nowotny in drugi v Rener in drugi 2006, 16). Družino podobno definira tudi Giddens, ki jo opredeli kot skupino oseb, ki so povezane s sorodstvenimi odnosi in kjer odrasli skrbijo za otroke. Poleg tega je družina tudi totalen socialni fenomen, ki se ga ne da deliti na posamezne aspekte, ne da bi pri tem izgubili relevantne segmente (Rener v Švab 2001, 45).

Velike ideologije so v moderni dobi skušale vzpostaviti čim večji nadzor nad vsakdanjim življenjem, zato so vsakdanja življenja ljudi, predvsem pa njihova družinska razmerja, bila objekt poželenja (Rener v Rener in drugi 2006, 19). Mnogi avtorji pišejo o krizi družine. Lahko govorimo o ideologiji krize družine, ki se je pojavila v 60-ih letih prejšnjega stoletja. Pravzaprav gre za ideološki spopad za družino, v katerem sodelujeta dva ideološka sistema, na eni (neo)konservativni, na drugi strani pa radikalni ideološki sistem. Oba sistema imata isto vodilo – nezaupanje v vsakdanje življenje ljudi in njihove različne načine družinskega življenja. Kot pokazatelje krize družine obe strani navajata upadanje števila rojstev in porok, povečano število rojstev zunajzakonskih otrok, povečano število ločitev in tako naprej. Konzervativci so z govorico o krizi družine želeli ohraniti tradicionalno družinsko obliko, ki so jo, kot piše Renerjeva, pogosto označevali kot temeljni kamen države, kot zibelko naroda in varuhinjo morale in vrednot (Rener v Rener in drugi 2006, 20). Medtem so radikalci iskali svobodnejše oziroma manj utesnujoče oblike združevanja, kot so komunitarni in kolektivistični projekti, ker so trdili, da je družina le prehodna oblika, ki se je pojavila kot odgovor na določena družbenoprodukcijska razmerja. Očitno je, da je tudi sociološko razmišljanje o družini bilo pod vplivom ideološke presoje, saj se je v družbenih krogih dokaj pozno pojavilo vprašanje, ali je družina kot institucija res v krizi ali je v krizi le ideološka predstava tradicionalnega družinskega modela. Družboslovci opozarjajo, da se zaskrbljenost glede krize družine pojavlja že v vsej moderni zgodovini, govorica krize pa se intenzivira v obdobjih političnih in gospodarskih nestabilnosti, recesij in ob upadanju števila rojstev na

nekem območju, saj deluje na način vzbujanja občutka krivde, ker politične in družbene probleme transformira v osebne (Černič 1986, 67–68; Rener v Rener in drugi 1995, 17–19; Rener v Rener in drugi 2006, 19–21).

Na institucijo družine lahko še zmeraj gledamo kot na temeljno institucijo družbe, ki jo karakterizira izjemna fleksibilnost, saj se spreminja pod vplivom zunanjih in notranjih procesov, posledica pa je spreminjanje družinskega življenja in nastajanje novih družinskih oblik. Na podlagi sprememb in iz njih izhajajoče raznovrstnosti družin še ne moremo govoriti o krizi družine. V prvi vrsti gre za spreminjanje oz. slabitev ideološkega modela nuklearne družine, ki je sestavljena iz heteroseksualnega poročenega para in njunih bioloških otrok, o katerem bom podrobneje spregovorila nekoliko kasneje.

2.1 Tipologije družin

Izhajajoč iz različnih definicij družin, so sociološki teoretiki družin oblikovali tudi različne tipologije. Na kratko predstavim tipologijo družin, ki je v zgodovini prav tako bila deležna nekaterih sprememb. Podobno kot pri definiranju družine se mnenja teoretikov in analitikov glede tipologije družin razlikujejo. Poglejmo si tipologijo družin, ki jo je sestavil Brown in se v socioloških raziskavah pojavlja precej pogosto. Brown družine razdeli na:

- **jedrne družine**, ki so sestavljene iz dveh staršev in otrok;
- **klasične razširjene družine**, ki so sestavljene iz več jedrnih družin, povezanih s sorodstvenim razmerjem ali lokacijo bivanja;
- **modificirane razširjene družine**, ki jih karakterizira gografska ločenost in redno vzdrževanje sorodniških stikov ter nudenje opore;
- **reorganizirane družine**, ki jih opredeli kot ponovno vzpostavljene družine, v katerih je vsaj eden od staršev socialni starš (Rener v Rener in drugi 2006, 17).

Renerjeva pa je nekoliko drugačnega mišljenja, in sicer razlikuje med:

- **jedrnimi družinami**, ki vključujejo enostarševske, dvostarševske in reorganizirane družine;

- **razširjenimi družinami**, ki vključujejo klasične razširjene družine in razpršene razširjene družine (Rener v Rener in drugi 2006, 17).

Tipologija OZN-a poleg jedrnih in razširjenih razlikuje še reorganizirane družine, ki jih opredeljuje kot ponovno vzpostavljene ali dopolnjene družine, in življenje v skupnostih, kot so npr. komune (Rener v Rener in drugi 2006, 17).

Kljub ideološkemu promoviranju modela klasične nuklearne družine z dvema staršema nasprotnih spolov in njunimi biološkimi otroki kot edine „prave“ družine, ne gre prezreti dejstva, da so v sodobni družbi vse bolj razširjene tudi druge družinske oblike. Število nuklearnih družinskih skupnosti upada, število reorganiziranih, enostarševskih, istospolnih družin in podobnih družinskih oblik pa se povečuje. Vendar so slednje kljub naraščajočemu številu zaradi idealizacije klasične nuklearne družine vedno presoajane v tem kontekstu in zaradi odstopanja od norme dvostarševske nuklearne družine posledično tudi diskriminirane.

2.2. Spreminjanje družine v postmoderni družbi

O tem, da se družinsko življenje v postmodernosti spreminja, ni nobenega dvoma več. Hitrost in intenziteta spreminjanja sta različni od družbe od družbe, odvisni pa sta od družbenih, kulturnih in gospodarskih karakteristik posamezne družbe. Kljub različni intenziteti se zdi, da imajo družinske spremembe zahodnih družb skupno smer razvoja (Švab 2001, 47).

V obdobju pred industrijsko revolucijo je družina predstavljala socialno institucijo, formirano z vstopom v zakonsko zvezo, ki je temeljila na reprodukciji družinskih članov in zagotavljanju njihovega preživetja. Družine so večinoma bile trogeneracijske in so bile oblikovane po načelu kmečke gospodinjstva skupnosti. Pri izbiri partnerja je ključno vlogo imel skupni interes gospodinjstva (Seider 1998).

Z razmahom industrijske revolucije je družba postajala vse bolj potrošniško usmerjena. Intenzivirala se je dinamika družbenega ekonomskega sistema, kot odgovor na to pa nastajajo določene spremembe tudi v družini. Zagotavljanje družinskega budžeta je začelo potekati bistveno drugače, saj se je velik del proizvodnje preselil v družbeno sfero, kar pomeni, da preživetje ni bilo več odvisno samo od družinske proizvodnje. Preoblikovanje produkcijskega

sistema se je odražalo tudi na podobi družine. Oblikoval se je sloj meščanstva, sestavljen iz premožnih članov družbe, kjer je pomen socialnega statusa pri izbiri partnerja začel upadati. Poroka ni bila več izključno instrumentalne narave, pri izbiri partnerja so vse večjo vlogo igrali individualni interesi, spolnost pa je nehala biti vezana samo na reprodukcijo. Pomen so pripisovali racionalni ljubezni in intimnosti. Znotraj meščanske družine se je pojavila zahteva po individualizaciji in intimizaciji odnosov, družina je postajala vse bolj ločena od ostalih sorodniških vezi. Družine so se začele zmanjševati in preoblikovati v dvogeneracijske življenjske skupnosti. Nastala je klasična nuklearna družina (Seider 1998; Pesjak in drugi 2006).

Klasična nuklearna družina je značilen model moderne družbe, saj se je formirala v procesu modernizacije, zahvaljujoč določenim družbeno-kulturnim pogojem. Družboslovje jo opredeljuje kot neolokalno institucijo z jasno definirano spolno in starostno strukturo, ločeno od ostalih sorodniških in javnih odnosov, ki ima po Parsonsu dve temeljni socialni funkciji – socializacijo otrok in stabilizacijo odraslih. V obdobju modernosti se je izoblikovala percepcija, ki je povečevala model klasične nuklearne družine, sestavljene iz heteroseksualnega poročenega para in njunih bioloških otrok, ki je vrsto let bil, in si upam trditi, da je še zmeraj, ideološko favoriziran, saj je nuklearna družina bila razumljena kot edina naravna in univerzalna družinska oblika (Švab 2001, 48).

V obdobju postmoderne družbe smo deležni še večje intenzitete sprememb. Družba, z njo pa tudi družina, se odmikata od modernega načina življenja. Poteka proces družinske pluralizacije, ki odraža sodobne družinske trende, kot rezultat pa nastajajo pluralizirane družinske oblike ter družinski poteki in navsezadnje tudi družinsko življenje. Emocionalnost prihaja vedno bolj v ospredje, s tem pa se tudi pojmovanje družine kot socialne institucije razširi na družino kot mesto poteka pomembnih dogodkov in odnosov. Družbene spremembe, kot je množično zaposlovanje žensk, ki je sicer potekalo že v moderni družbi, razmah množičnega potrošništva, spremembe v vrednotnih orientacijah (obrat od materialističnih k postmaterialističnim vrednotam) ter nastajanje novih ideologij o družinskem življenju prav tako pomembno spreminjajo družinsko življenje v postmodernej družbi. Intradružinska dinamika je spremenjena, očitne so pa tudi spremembe v družinski strukturi in oblikah. V primerjavi z družinami, ki so v preteklosti bile predvsem sorodniške v smislu krvnih povezav, tako horizontalno (bratje sestre, strici ipd.) kot tudi vertikalno (otroci, starši, stari starši), je za

postmoderno družbo značilna širitev izven genetskih vezi, ki ne predstavljajo več pogoja družinskih relacij (Švab 2001; Švab 2010).

Spreminjanje moderne v postmoderno družbo je zaznamovano z naslednjimi temeljnimi razvojnimi trendi spreminjanja družin v Evropi in Sloveniji:

- pluralizacija družinskih oblik in družinskih življenjskih stilov,
- zmanjševanje socialnega pomena in statusa formalizirane zakonske zveze,
- naraščanje števila razvez,
- naraščanje števila enostarševskih družin,
- naraščanje števila reorganiziranih družin,
- spremembe družinskih življenjskih potekov:
 - a) podaljševanje časovnega obdobja prehoda iz družine staršev v lastno družino ali z drugimi besedami: iz družine orientacije v družino prokreacije,
 - b) podaljševanje sklepne faze družinskega življenjskega poteka (Rener v Rener in drugi 1995, 19–21).

Izhodišče za prepoznavanje sprememb v instituciji družine v poznomoderni družbi je največkrat model klasične nuklearne družine. Pa vendarle ne moremo na spreminjanje družinskega življenja v postmoderno družbi gledati kot na radikalni rez z moderno družbo, ampak gre, kot piše Švabova, za splet družbenih procesov in razvojnih trendov, ki jih lahko razumemo kot indikatorje spreminjanja družinskega življenja. Spreminjanje družinskega življenja v poznomoderni družbi se zdi radikalno predvsem iz aspekta ideološkega modela moderne nuklearne družbe (Švab 2001, 47–48). Pravzaprav gre za menjavanje kontinuitete in diskontinuitete, kar si lahko razlagamo na način, da so temeljni vzorci prejšnje dobe ohranjeni tudi v novem socialnem obdobju, vendar so pod sodobnimi pogoji vsakdanjega življenja nove dobe modificirani (Pesjak in drugi 2006, 103).

2.2.1 Družinska pluralizacija

Moderni značaj družine je v pozni moderni ohranjen, zahvaljujoč družinski pluralizaciji in iz nje izhajajoči družinski legitimnosti t. i. nasprotujočih si fenomenov ob istočasnem pojavljanju novih družbenih fenomenov, ki vplivajo na spreminjanje modernih načinov

družbene funkcionalnosti družine. Kompleks družinske pluralizacije tvorijo procesi: pluralizacije družinskih oblik, pluralizacije življenjskih stilov in potekov, intradružinske diferenciacije ter spreminjanja družinskih vrednot. Slednje karakterizira medsebojna prepletenost, povezanost in soodvisnost. (Švab 2001, 79–80).

Kot je razvidno iz samega izraza, predpostavlja pluralizacija družinskih oblik hkratni obstoj večjega števila različnih družinskih oblik in z njimi povezanih načinov družinskega življenja, ki nastajajo kot odgovor na različne odločitve posameznikov. Pri tem je lahko način družinskega življenja rezultat posameznikovih lastnih interesov ali pa ga oblikujejo dogodki, na katere posameznik nima vpliva (partnerjeva smrt, razveza ipd.) (Švab 2001, 80). Kot temeljne značilnosti procesa pluralizacije v postmodernosti lahko izpostavimo intenziviranje procesa, nastajanje novih družinskih oblik, ki se v modernosti niso pojavljale (npr. istospolne družine ipd.), in posledično spreminjanje strukturnega deleža različnih družinskih oblik (upadanje števila nuklearnih družin in večanje števila drugih družinskih oblik), prav tako pa se spreminjajo načini pluraliziranja družinskih oblik (najpogostejši načini pluralizacije so razveze in posledično ponovno ustvarjene družinske skupnosti.) Kot najbolj očiten primer procesa pluralizacije družinskih oblik navajam nove družinske oblike, kot so že zgoraj omenjene istospolne družine, reorganizirane družine, kohabitacije itd., povezan pa je z naslednjimi spremljajočimi spremembami, ki pluralizacijo družinskih oblik sploh omogočajo: naraščanje števila razvez, upadanje števila porok, naraščanje števila otrok, rojenih v zunajzakonski skupnosti, ipd. Iz procesa pluralizacije družinskih oblik izhajata procesa pluralizacije življenjskih stilov in potekov (Švab 2001, 42).

Pomemben segment družinske pluralizacije je intradružinska diferenciacija, ki jo opredeljujemo kot pluralizacijo posameznih družinskih vlog, vendar je pomembno poudariti, da je ne moremo aplicirati na vse družinske vloge. Kot primer si lahko ogledamo vlogo materinstva. Vloga materinstva še zmeraj predstavlja tipično moderno konstitutivno družinsko vlogo, vendar lahko rečemo, da se pluralizira na podlagi prelaganja odločitve o materinstvu v poznejši čas v življenjskem poteku. Intradružinska diferenciacija intenzivira intradružinske dinamike. Spreminjata se predvsem družinski življenjski potek in časovni tempo vsakdanjega življenja, ki za sabo vlečeta nove fenomene, kot so pluralizacija življenjskih stilov, intenziviranje družinskega časovnega časa ipd., ki predstavljajo bistvene značilnosti družinskega življenja v postmodernejši družbi (Švab 2001, 81).

Družinske vrednote so v poznomoderni družbi prav tako deležne nekaterih sprememb. S spreminjanjem le-teh se spreminja percepcija družinskega življenja, ki je drugačna od tiste v modernosti. Tudi v modernosti so obstajale družine neporočenih mater, percepcija take družine pa je bila izrazito tradicionalna in konzervativna z mehanizmi družbene stigmatizacije. V današnjem času pa je taka družinska oblika povsem legitimna. Pri tem primeru je očitno, da je postmoderna družinska pluralizacija večkrat le podaljšek moderne pluralizacije družinskih oblik (Švab 2001, 80–81).

Iz družinske pluralizacije izhaja tudi nov družbeni fenomen, ki predpostavlja soobstoj različnih in predvsem nasprotujočih si predstav o posameznih segmentih družinskega življenja in njihovi družbeni legitimnosti. Videti je, kot da te predstave predstavljajo pravzaprav tipične značilnosti postmoderne družinskega življenja. Ena izmed predstav je osvobajanje družine od bioloških determinant, saj naj heteroseksualna usmeritev in biološko starševstvo ne bi bila več nujna pogoja za oblikovanje družine, medtem ko imamo na drugi strani opraviti z intenziviranjem pomena starševstva in pomena reproduktivnih determinant. Nadalje imamo opraviti z družbeno promocijo preloženega materinstva, hkrati pa je še zmeraj prisotna ideja obveznega materinstva. Prav tako je prisotna ideja o aktivnem očetu, vpletenem v družinsko življenje, medtem ko je po drugi strani družbeno legitimna ideja neprisotnega očeta. Postmoderno družinsko življenje karakterizira istočasen obstoj različnih ideologij, kot sta npr. ideologija neprisotnega očeta ter ideologija novega očetovstva itd. (Švab 2001, 81–82).

Iz tega je razvidno, da so v postmoderni družbi prisotna mnoga nasprotja. Če to povežemo s tveganostjo in negotovostjo kot pomembnima značilnostma postmoderne družbe, je pomen zagotavljanja ontološke varnosti še toliko večji. Do te ugotovitve je prišel tudi Giddens na podlagi povezovanja posameznika in sistema. Posameznika in njegovo vsakdanje življenje je namreč povezal z vplivom sistemskih družbenih sprememb. Izkazalo se je, da pri zagotavljanju ontološke varnosti ključno vlogo igra družina. Družina je primarno okolje, ki zagotavlja ontološko varnost posameznikov, prisotnih v njej. Ontološka varnost v tej družbeni instituciji je zagotovljena tako s funkcijo primarne socializacije pri otrocih kot tudi s funkcijo stabilizacije odraslih posameznikov. Zagotavljanje ontološke varnosti pa omogoča prav proces družinske pluralizacije, saj je s tem procesom omogočeno ohranjanje institucije družine kot totalnega družbenega fenomena ali z drugimi besedami: proces družinske

pluralizacije omogoča, da družine delujejo na način vzpostavljanja ravnovesja med individualizmom in kolektivnostjo (Švab 2001, 83).

Če se vrnemo na obdobje moderne družbe – v tem obdobju je družinska funkcionalnost bila zagotovljena prek klasične nuklearne družine, medtem ko družinsko funkcionalnost v postmodernosti omogoča družinska pluralizacija. S pomočjo pluralizacije družina lahko deluje funkcionalno, saj ji le-ta omogoča, da se istočasno ohranja kot institucija, skupnost in totalni družbeni fenomen (Švab 2001, 83–84).

3 REORGANIZIRANE DRUŽINE

V današnji, postmoderna družbi kot odgovor na procese družinske pluralizacije nastajajo heterogene družinske forme, ki predstavljajo vedno bolj razširjen pojav. Ena izmed teh družinskih form je tudi reorganizirana družina, njeno raziskovanje pa predstavlja fokus tega poglavja.

V prvem podpoglavju opredelim definicijo in formuliram temeljne značilnosti reorganiziranih družin. Prav tako podam kratek pregled razlogov za konstruiranje te družinske forme v preteklosti, ki jih primerjam z današnjimi.

Drugo podpoglavje začnem s predstavitvijo koncepta socialnega starševstva, ki predstavlja temeljni element reorganiziranih družin. V nadaljevanju se osredinim na družbeni odnos do socialnega starševstva.

V tretjem podpoglavju se ukvarjam s kompleksno strukturo reorganiziranih družin. Zanima me, kako vpliva na delovanje te družinske oblike.

3.1 Sociološko razumevanje reorganiziranih družin

Teoretiki in analitiki uporabljajo tako različne definicije družine kot tudi različne izraze za reorganizirane družine. Najpogostejši izrazi so:

- združene družine (blended families),
- sestavljene družine (patchwork families),
- dopolnjene družine (synergistic families),
- reorganizirane družine (re-organised families) ipd. (Rener v Rener in drugi 2006).

V slovenski literaturi sem največkrat zasledila izraz *reorganizirane družine*, ki ga tudi sama uporabljam v diplomski nalogi.

Reorganizirana družina je po definiciji družina, kjer ima vsaj ena odrasla oseba otroka iz prejšnjega partnerskega razmerja, socialni starš je odrasla oseba, katere partner ima vsaj enega otroka iz prejšnjega partnerskega razmerja, pastorek pa je otrok, čigar vsaj eden starš ima partnersko razmerje z osebo, ki ni njegov biološki starš (Ganong in Coleman 2004, 2). Reorganizirana družina je torej ponovno ustvarjena življenjska skupnost, ki jo sestavljajo starš z vsaj enim otrokom in njegov novi partner. V tem primeru govorimo o enostavni reorganizirani družini. Če pa družino sestavljajo starš, njegovi otroci, nov partner in partnerjevi otroci, govorimo o kompleksni reorganizirani družini. Temeljna značilnost teh življenjskih skupnosti je socialno staševstvo. Če se na hitro vrnemo k razpravi o definiciji družine, ki sem se ji posvetila v prvem poglavju in ki je v sociologiji opredeljena kot vsaj dvogeneracijska življenjska skupnost ter kjer je kot konstitutivni element izpostavljen obstoj starševskega razmerja kot socialnega razmerja (Rener v Rener in drugi 2006, 16–17), vidimo, da za oblikovanje in obstoj družine ni izpostavljen starševsko razmerje kot ekskluzivno biološko, ampak definicija vključuje tudi socialno starševstvo. Zato menim, da bi bilo bolj smiselno namesto o družini govoriti o družinah, kot tudi, da bi si le-te morale biti enakovredne.

V postmodernej družbi število reorganiziranih družin vedno bolj raste, saj so poleg enostarševskih najbolj pogosta družinska oblika. Vendar niso, kot mislijo mnogi, nov fenomen, ki naj bi bil produkt postmoderne družbe, saj so se reorganizirane družine pojavljale tudi v preteklosti, vendar so razlogi za njihovo konstituiranje bili drugačni od današnjih. Medtem ko so med sodobnimi razlogi za ponovno ustvarjanje družinskih skupnosti liberalizacija in pluralizacija življenjskih stilov, so se v preteklosti za ponovno ustvarjanje družine največkrat odločali ljudje, ki so zaradi smrti izgubili partnerja. Da bi čim lažje preživel, so se vdovci in vdove odločali za ponovno poroko, v kateri so videli ekonomsko in eksistencialno rešitev. Tako so ustvarjali reorganizirane družine, ki so v glavnem imele negativen prizvok. Medtem pa današnje reorganizirane družine večinoma nastajajo na podlagi posameznikov interesov, kot življenjske skupnosti, ki temeljijo na ljubezni in v katerih je bivanje prijetno. V sodobnosti se ponovno ustvarjene družinske skupnosti največkrat javljajo kot odgovor na razvezo, ki je danes razumljena kot običajen del v življenjskem poteku posameznika (Pesjak in Kersnik 2006, 107).

Kljub izpostavljanju pomena posameznikovih interesov in svobode pri oblikovanju družine v postmoderne družbi pa je negativna konotacija reorganiziranih družin še vedno prisotna, zahvaljujoč obstoječi ideologiji klasične nuklearne družine. Lastnosti reorganiziranih družin in življenja v le-teh so skoraj vedno opredeljevane na podlagi primerjanja z ideološkim modelom klasične nuklearne družine, kot odgovor na odstopanja od le-tega pa se javljata stigmatizacija in diskriminacija, saj so specifičnosti reorganiziranih družin na podlagi primerjanja z ideološkim modelom nuklearne družine največkrat interpretirane kot pomankljivosti.

3.2 Socialno starševstvo

Tisto, po čemer so reorganizirane družine specifične, je socialno starševstvo, slednje pa predstavlja temeljno specifiko te družinske oblike.

Socialno starševstvo definiramo kot družbeni odnos med odraslim in otrokom, ki ne temelji na krvni povezavi, temveč na socialno-čustveni, in je glede na časovno dimenzijo stalen, po svoji kvaliteti pa intimen in vsebuje ekonomsko odgovornost odraslega do otroka. Socialno starševstvo pomeni opravljanje starševskih funkcij v daljšem časovnem obdobju. Odrasli so za otroka 'pomembni drugi', ne glede na to, ali jih tako definira zakonodaja (Zaviršek 2009, 3).

Avtorica torej socialno starševstvo definira kot družbeni odnos, socialno kategorijo in koncept, prav tako pa pravi, da zaradi sprememb v vsakdanjem življenju, ki smo jih deležni v postmodernosti, pridobiva vse večjo znanstveno pozornost (Zaviršek 2009, 3). Na podlagi tega lahko socialnega starša opredelimo kot osebo, ki z otrokom svojega partnerja ni povezana biološko, temveč socialno.

V preteklosti se je socialno starševstvo največkrat pojavljalo kot odgovor na smrt biološkega starša in je bilo v tesnem odnosu z ekonomsko in skrbniško odgovornostjo. V moderni družbi, kjer so dvogeneracijske nuklearne družine predstavljale prevladujočo družinsko obliko in kjer sta konstitutivna elementa za oblikovanje družine bila vstop v zakonsko zvezo in biološko starševstvo, se je oseba, ki je zaradi smrti izgubila partnerja, praviloma lahko ponovno poročila. Vendar je novi partner biološkega starša, tj. socialni starš, imel negativno

konotacijo. Socialni starši so nadomeščali biološke in v družbi so se na podlagi ideologije biološkega starševstva ustvarjale negativne predstave o socialnih starših, ki so se jim pripisovale ravno nasprotno osebne značilnosti, kot so jih imeli umrli biološki starši (npr. agresivnost, hudobnost ipd.). Odstopanje od ideologije biološkega starševstva je predstavljalo (in še vedno predstavlja) odklon od splošno sprejete družbene norme, zato je posledično bilo stigmatizirano. K stigmatizaciji so prispevali tudi izrazi, ki so poudarjali razliko med biološkim in socialnim staršem (mačeha, krušna mati, očim ipd.). Vse to je še dodatno povečevalo ideološki model klasične nuklearne družine in biološko starševstvo kot njen konstitutivni element in omogočalo ohranjanje ideologije skozi mnoga desetletja (Zaviršek 2009, 3–16).

Čeprav je v postmodernej družbi število družin, ki jih karakterizira kombinacija biološkega in socialnega starševstva, v nenehnem porastu, je slednje zaradi učinkov ideologije klasične nuklearne družine in glorificiranja biološkega starševstva še vedno (pre)pogosto percipirano na negativen način. Na podlagi negativnih predstav o kakovosti življenja v takih, reorganiziranih družinah se podobno kot pri vseh družinskih oblikah, ki odstopajo od modela klasične nuklearne družine, ustvarjajo miti in stereotipi, ki so nam v pravljicah bili predstavljeni že v otroštvu. Pepelka, Sneguljčica, Janko in Metka in podobne pravljice, ki vključujejo socialno starševstvo, pri otrocih ustvarjajo zmotne predstave o socialnih starših, saj so le-ti predstavljeni v slabi luči. Ideološki učinki so očitni tudi v zakonodaji, „saj tradicionalno kulturno konstruirane podobe stigmatizirajo socialno sorodstvo in starševstvo in, pravno gledano, ne ustvarjajo enakih pravnih posledic kot klasično sorodstvo“ (Zaviršek 2009, 2). Reorganizirane družine nimajo enakovrednega statusa kot nuklearne družine, saj biološki in socialni starši do otrok nimajo enakih pravic, s čimer tudi zakonodaja sodeluje pri ustvarjanju neenakosti. Tudi javne institucije delujejo v skladu z ideološkim modelom nuklearne družine, saj ji je terminologija prilagojena (obrazci v bolnišnicah, vrtcih, šolah ipd.).

3.3 Strukturna kompleksnost reorganiziranih družin

Ena izmed značilnosti, ki močno vpliva na vsakdanje življenje v reorganiziranih družinah, je zagotovo tudi njena kompleksna struktura. Reorganizirane družine so namreč strukturno bolj

kompleksne od drugih družinskih form, saj vključujejo več ljudi, vlog in posledično več odnosnih relacij ter so ponavadi prostorsko razširjene na dve gospodinjstvi (Ganong in Coleman 2004, 193).

Če konstruiranje reorganizirane družine primerjamo s konstruiranjem klasične nuklearne družine, ki je oblikovana z vstopom dveh partnerjev v zakonsko zvezo, vidimo, da reorganizirane družine že v samem začetku predpostavljajo več ljudi – oba partnerja, otroka/otroke ter bivšega partnerja vsaj enega od partnerjev. Reorganizirana družina že v izhodišču predpostavlja štiri starševske pozicije, in sicer mati – socialni oče ter oče – socialna mati. Prav tako ne smemo pozabiti na socialno sorodstvo (bratje, sestre, babice, dedki, sestrične, strici itd. po strani socialnih staršev) (Cherlin 1978, 642; Ganong in Coleman 2004, 193).

Jasno je, da več ljudi predpostavlja tudi več odnosnih razmerij. Če jih primerjamo s številom razmerij v nuklearnih družinah, vidimo, da nuklearne družine predpostavljajo tri diadična razmerja (soprog – soproga, oče – otrok, mati – otrok), medtem ko število odnosov v reorganizirani družini, ki jo sestavljata partnerja in ima vsak tudi biološkega otroka/-e, naraste na 10 (ponovno poročna partnerja, mati – otrok, oče – otrok, socialna mati – partnerjev otrok, socialni oče – partnerkin otrok, partnerkin otrok – partnerjev otrok, nerezidenčna mati – otrok, nerezidenčni oče – otrok ter dva odnosa ponovno poročenih partnerjev z bivšima partnerjema) (Ganong in Coleman 2004, 193).

Številnost ljudi in odnosov ali drugače povedano – strukturna kompleksnost reorganiziranih družin – zahteva od svojih članov posebne vzorce obnašanja, različne od tistih, ki so jih ponotranjili v prejšnjih, nuklearnih družinah. Na tem mestu se mnoge reorganizirane družine zaradi pomanjkanja institucionalnih smernic delovanja srečujejo s težavami. O pomanjkanju institucionalnih smernic nekoliko bolj podrobno spregovorim v naslednjem poglavju, na tem mestu pa izpostavim, da je institucija družine formulirana tako, da zagotavlja smernice delovanja klasičnim nuklearnim družinam, reorganiziranim družinam pa le v primeru, da so le-te oblikovane po smrti enega od partnerjev. Pri tem je pomembno izpostaviti, da so slednje strukturno gledano pravzaprav dvostarševske nuklearne družine, saj ne vključujejo npr. obeh bioloških staršev in socialnih staršev (Cherlin 1978, 636–643; Ganong in Coleman 2004, 193–194).

Kot odgovor na strukturno kompleksnost reorganiziranih družin se javljajo številne nejasnosti. Največ nejasnosti je vidnih v kontekstu meja, tako notranjih kot zunanjih, in posledično tudi v kontekstu vlog. Notranje meje se nanašajo na pravila znotraj specifičnih družinskih podsistemov, z zunanjimi mejami pa predvsem mislimo pravila glede tega, kdo je in kdo ni član reorganizirane družine. Na tem mestu v ospredje prihaja velik pomen komunikacije, saj je večina elementov, ki so v prejšnji, nuklearni družini bili samoumevni, sedaj konsenzualne narave (npr. percepcija sorodnikov – kdo je in kdo ni sorodnik, koga povabiti na rojstnodnevna praznovanje, in odločitve glede njihovega poimenovanja, časovni raspored družinskih aktivnosti ipd.) (Ganong in Coleman 2004, 194).

Tudi na tem mestu je viden vpliv ideologije klasične nuklearne družine, saj družba z nezagotavljanjem institucionalnih smernic delovanja za družine, ki odstopajo od norme dvostarševske nuklearne družine, še vedno deluje po principu klasične nuklearne družine, s čimer prispeva k utrjevanju tega ideološkega modela.

4 KULTURNI KONTEKST IN DRUŽBENA PERCEPCIJA REORGANIZIRANIH DRUŽIN

Pri percepciji in interpretaciji reorganiziranih družin pomembno vlogo igra kulturni kontekst, saj vrednote ter sistemi prepričanj in verovanj kulture, v kateri živimo, pomembno oblikujejo naše razmišljanje in pogled na svet. Prav tako imajo pomemben vpliv za člane reorganiziranih družin, predvsem na njihovo dojetanje družinskih odnosov in družinske interakcije (Bray; Berger v Ganong in Coleman 2004, 25). Prevladujoče ideologije družbe, v kateri so reorganizirane družine oblikovane, pomembno oblikujejo in določajo odnose znotraj reorganiziranih družin ter dinamiko njihovega življenja (Ganong in Coleman 2004, 25). Kar se tiče družinskega življenja, še vedno dominira ideologija klasične nuklearne družine z biološkim starševstvom in institucijo materinstva v ospredju. Kot dokaz temu nam lahko služi tudi dejstvo, da so družinske oblike, ki odstopajo od modela nuklearne družine (reorganizirane, istospolne idr.), vrednotene in opredeljevane na podlagi primerjanja z modelom klasične nuklearne družine. Glede na nuklearno družino so reorganizirane družine (pre)pogosto percipirane kot pomanjkljive in „nenaravne“ družine.

V nadaljevanju sledi predstavitev temeljnih značilnosti ideologije nuklearne družine ter kako slednja vpliva na oblikovanje predstav o reorganiziranih družinah. Nato predstavim ideologijo biološkega starševstva, ki močno podpira ideologijo nuklearne družine. Na podlagi izpostavljanja pomena biološkega starševstva, podprtega s socialno konstruiranim pomenom materinstva kot nujnega za obstoj družine, so reorganizirane družine na podlagi svoje glavne specifike, socialnega starševstva, še vedno diskriminirane, socialni starši pa stigmatizirani, kar si bomo ogledali v nadaljevanju.

4.1 Ideologija nuklearne družine

Kot sem v delu že večkrat omenila, v zahodnih družbah dominira ideologija klasične nuklearne družine, kar pokazujejo tudi raziskave, ki so bile za to področje izvedene v zadnjih 20-ih letih – v Kanadi, Avstraliji, Veliki Britaniji, Združenih državah Amerike, na Norveškem in v drugih državah. Idealni družinski model še vedno predstavlja srednjerazredna družina,

oblikovana na podlagi vstopa v prvo zakonsko zvezo, ki naj bi bila tudi edina in ki jo sestavljajo mati in oče ter njuni biološki otroci, kot družina pa naj bi živeli v skupnem gospodinjstvu (Coontz; Scanzoni v Ganong in Coleman 2004, 26). Model klasične nuklearne družine je tesno povezan z moralnim, naravnim imperativom, na podlagi tega pa so ostale družine obravnavane kot nemoralne oz. manj moralne od klasičnih nuklearnih družin (Coontz v Ganong in Coleman 2004, 29). „Del ideologije temelji na prepričanju, da nuklearna družina v naravi obstaja kot univerzalna in nujno potrebna entiteta“ (Scanzoni v Ganong in Coleman 2004, 29). Iz tega prepričanja izhaja obravnavanje reorganiziranih družin kot „nenaravnih“, pomanjkljivih, odklonskih družinskih form.

V takšnem idealnem nuklearnem družinskem modelu oče predstavlja glavo družine z glavno nalogo zagotavljanja finančne skrbi za družino. Oče je torej zaposlen moški, ki predstavlja primarnega prinašalca denarja v gospodinjstvo, tudi v primeru zaposlitve matere, kakor tudi v primeru, če višina materine plača presega višino očetove, saj naj bi materina primarna naloga bila skrb za moža, otroke in gospodinjstvo. Glede na to je očitno, da so vzorci patriarhalne družbe globoko zakoreninjeni in še vedno pomembno oblikujejo vsakdanje družinsko življenje. Pri vzgoji otrok naj bi sodelovala oba starša. Učila naj bi jih poslušnosti, socialnih veščin ter skrbela za mentalno in fizično zdravje svojih otrok. Prav tako naj bi med zakoncema bila prisotna obilica ljubezni in medsebojne podpore (Ganong in Coleman 2004, 25–26).

Na podlagi ideologije nuklearne družine so reorganizirane družine v družbi percipirane in interpretirane kot:

- nepopolne institucije,
- pomanjkljive in deviantne družinske oblike,
- rekonstruirane in ponovno oblikovane nuklearne družine (Ganong in Coleman 2004, 26).

4.1.1 Definiranje reorganiziranih družin kot „nepopolnih“ institucij

Tvorec teze o reorganiziranih družinah kot nepopolnih institucijah je Andrew Cherlin (1978), ki jo je razvil, ko je poskušal ugotoviti, zakaj je stopnja razvez v ZDA višja v reorganiziranih družinah kot v nuklearnih. Razvezo opredeli kot indikator nestabilnosti družinske strukture. Po Cherlinu so reorganizirane družine nepopolno institucionalizirane predvsem zaradi pomanjkanja institucionalnih norm in smernic delovanja ter pomanjkanja družbeno sprejemljivih načinov reševanja težav, s katerimi se reorganizirane družine soočajo. Relativna odsotnost institucionalne družbene podpore za življenje v reorganiziranih družinah predstavlja oviro, saj prispeva k večjemu stresu, onemogoča učinkovito reševanje težav, s čimer posledično prispeva k višji stopnji razvez (Cherlin 1978; Ganong in Coleman 2004, 26).

In zakaj je institucionalizacija tako pomembna za „normalno“ delovanje reorganiziranih družin? Družbene institucije namreč oblikujejo vedenja ljudi, ki v konkretnih situacijah veljajo kot sprejemljiva. Prav tako določajo objektivno realnost. Če pogledamo institucijo družine, lahko jasno vidimo, da le-ta zagotavlja družbeni nadzor nad reprodukcijo in vzgojo otrok. Prav tako družinskim članom zagotavlja smernice za vsakdnje družinsko delovanje, ki pomembno prispevajo k družinski stabilnosti. Institucija družine še vedno zagotavlja smernice delovanja za klasične nuklearne družine. Zagotavlja jih tudi za reorganizirane družine, vendar le v primeru, da so slednje oblikovane po smrti enega izmed partnerjev, pri tem naj ponovim, kar sem izpostavila že prej – slednje so pravzaprav klasične dvostarševske družine, saj družinska struktura ne vključuje toliko članov kot struktura reorganizirane družine, oblikovane po razvezi. Na tem mestu je pomembno izpostaviti vlogo rutine. Cherlin pravi, da življenje v reorganiziranih družinah ni rutinsko. Zaradi življenja v reorganiziranih družinah, ki ni rutinsko, pomanjkanje institucionalnih smernic delovanja velikokrat predstavlja oviro pri stabilizaciji družinskega življenja. Partnerja se, zaradi specifične družinske strukture, velikokrat srečujeta s specifičnimi težavami, za katere nimata ponujenih učinkovitih institucionalnih smernic in rešitev, velikokrat pa se kot posledica pojavi razveza. Na tem mestu je torej očiten pomen institucionalnih smernic za zagotavljanje družinske stabilnosti. Vendar Cherlin ugotavlja, da specifična struktura reorganiziranih struktur ni nujno nestabilna, saj podatki iz drugih družb kažejo na stabilnost reorganiziranih družin, ki je zagotovljena z že obstoječimi družbenimi normami, vendar prilagojenimi družinski obliki (Cherlin 1978, 634–643; Pesjak 2011, 50–52).

Avtor zato kot glavni razlog za nepopolno institucionalizacijo reorganiziranih družin v ZDA navaja pomanjkanje družbenih norm. Spregovori predvsem v kontekstu dveh institucij, ki pomembno določata vsakdanje življenje posameznikov, in sicer v kontekstu jezika in zakonodaje. Slednja sta, podobno kot vse institucije, indikatorja splošno sprejetih družbenih vzorcev obnašanja s ciljem zagotavljanja družbenega nadzora. V tem kontekstu so po Cherlinu reorganizirane družine nepopolno institucionalizirane zaradi:

- pomanjkanja ustreznih izrazov,
- neobstoječega ali dvoumnega prava in socialne politike,
- odsotnosti družbenih norm (Cherlin 1978, 636–648; Ganong in Coleman 2004, 26–29).

V kontekstu jezika Cherlin problematizira pomanjkanje primernih izrazov za vloge in odnose v reorganiziranih družinah. Avtor je v svojem delu zapisal takole: „Kjer ne obstajajo primerni izrazi za pomembno družbeno vlogo, je institucionalna podpora za to vlogo pomanjkljiva, splošno sprejete te vloge kot legitimnega vzorca aktivnosti pa vprašljivo“ (Cherlin 1978, 643). K temu prispeva tudi hkraten obstoj večjega števila nazivov za reorganizirane družine, ki sem jih tudi sama naštel v tretjem poglavju, saj ustvarja zmedo in se javlja kot posledica nepopolne institucionalizacije reorganiziranih družin. Prav tako so nekatere relacije v reorganiziranih družinah ostale nepoimenovane, kar nakazuje kulturna pričakovanja o tem, da taki odnosi ne bi smeli obstajati. Govorimo o neobstoju izrazov za odnose med npr. biološkim in socialnim očetom ter med biološko in socialno materjo (Ganong in Coleman 2004, 27). Prav tako je prisotno pomanjkanje ustreznih izrazov za socialne starše. Vsem nam je dobro znana negativna konotacija izraza *mačeha*, ki je pripisana socialnim materam. Pomanjkanje ustreznih izrazov ima lahko negativne posledice za delovanje reorganiziranih družin, saj v vsakdanje življenje vnaša zmedo in nejasnosti (Cherlin 1978, 643). O pomanjkanju primernih izrazov piše tudi Zavirškova, ki med ostalim problematizira predvsem *polovičnost*, v smislu polbrat, polsestra ipd. Avtorica zapiše: „Je polbrat nekdo, ki ima samo eno oko, pol telesa, eno nogo? Je njegov brat freak, monstrozno telo, polčlovek, ki mu po polovici telesa teče 'druga kri' kakor njemu samemu, saj je slišal odrasle govoriti, da njegov polbrat ni 'njegove krvi'?“ (Zaviršek 2009, 6). Pomanjkanje primernih izrazov ustvarja neenakost med člani ideološkega modela nuklearne družine in člani reorganiziranih družin, s prikazovanjem

manjvrednosti slednjih. Prav tako nam pomanjkanje primernih izrazov za specifične odnose znotraj reorganiziranih družin otežuje razmišljanje o le-teh, posledično pa o njih tudi manj komuniciramo, s čimer take odnose potiskamo na periferijo in prispevamo k onemogočanju njihove enakopravne uveljavitve.

Družinsko pravo in socialne politike so prav tako, z nezagotavljanjem podpore reorganiziranim družinam, pomemben dejavnik pri njihovi nepopolni institucionalizaciji, saj namenjajo le nekaj odgovornosti oz. pravic socialnih staršev v odnosu do otrok njihovih partnerjev. „Prednost nuklearnih družin se izraža v legalnem sistemu, skozi katerega pravo oblikuje različne zaščite, pravice in odgovornosti za zakonce, starše in njihove otroke“ (Mahoney v Ganong in Coleman 2004, 28). Predvsem sta zakoreninjenost in dominantnost ideologije nuklearne družine glavna razloga za nepopolno institucionalizacijo reorganiziranih družin. Družbe niso motivirane, da bi s socialnimi politikami podprle reorganizirane družine, delno tudi zaradi perspektive, ki na podlagi idealizirane nuklearne družine strukturo reorganiziranih družin prikazuje kot pomanjkljivo na različne načine, s čimer prispeva k nezanimanju za to družinsko obliko (Cherlin 1978, 644–645; Ganong in Coleman 2004, 28–29).

Pomanjkanje družbenih norm igra pomembno vlogo pri oblikovanju vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah. Dominanca ideologije nuklearne družine 'sili' člane reorganiziranih družin k posnemanju vzorcev delovanja klasične nuklearne družine, saj je kontekst delovanja njihove družinske oblike še vedno nedoločen. S posnemanjem družinske dinamike nuklearne družine se predvsem želijo izogniti stigmatizaciji. „Družba deluje v skladu z jedrnim družinskim modelom in je to tudi eden izmed razlogov, čemu si reorganizirane skupnosti želijo posnemati jedrne, saj sicer nimajo zadosti ustreznih rešitev“ (Pesjak in Kersnik 2006, 107). S tem prikrivajo svojo specifično reorganizirano strukturo, kar posledično vodi do marginalizacije nerezidenčnih staršev, tj. staršev, ki ne živijo s svojimi otroki v skupnem gospodinjstvu. Posnemanje dinamike klasičnih nuklearnih družin prav tako vodi do marginalizacije poznanih preteklih izkušenj vsakdanjega življenja (Ganong in Coleman 1994, 123–126).

4.1.2 Razumevanje reorganizirane družine kot pomanjkljive in deviantne oblike

Med dejavnike, ki formirajo predstavo o reorganiziranih družinah kot pomanjkljivih in deviantnih oblikah, uvrščamo ideologijo nuklearne družine in iz nje izhajajočo stigmo, govorico, stereotipe, mite in medijsko prezentacijo. Poglejmo, kako le-ti vplivajo na oblikovanje predstave o reorganiziranih družinah kot pomanjkljivih in deviantnih družinskih oblikah.

Zaradi ideologije klasične nuklearne družine, kjer je le-ta videna kot edina „naravna“ oblika, so reorganizirane družine videne kot posledica neuspelega zakona in podrtega doma ter so pogosto interpretirane le kot podaljški razvez zakonskih zvez (Ganong in Coleman 2004, 30). Sicer je naraščanje števila ločitev pripomoglo k zmanjšanju socialne stigme, povezane z ločitvami, pa vendarle je še zmeraj prisotno moralno ogorčenje, usmerjeno k posameznikom, ki se odločajo za razvezo. Na družbeni ravni se temelj civiliziranosti skriva v tradicionalnih običajih, ki so splošno sprejeti, katerim ne namenjamo veliko razmisleka, ker se nam zdijo „naravni“, in ki sugerirajo, da tisti, ki jih ne upoštevajo, morajo biti sankcionirani. Če to povežemo z družinskimi formami, skrita narava tradicionalnih običajev nalaga, da morajo biti tisti, ki ne ustrezajo podobi, povezani z družinskim idealom, kaznovani (Scanzoni v Ganong in Coleman 2004, 30). Ideologija nuklearne družine torej deluje kot odvrtačni mehanizem za reorganizirane družine, s čimer onemogoča njihovo enakopravno uveljavitev. Prispeva torej k temu, da so reorganizirane družine interpretirane kot deviantne, saj njihovo delovanje prikazuje kot pomanjkljivo.

Jezik oziroma govorica pri tem prav tako igra pomembno vlogo. Izrazi, ki se uporabljajo za označevanje relacij med člani reorganiziranih družin, imajo večinoma negativno konotacijo. Če v SSKJ pogledamo pomen besede *mačeha*, najdemo pomensko razlago, ki se glasi: “mačeha: 1. *očetova druga žena v razmerju do njegovih otrok iz prejšnjega zakona*: otrok ima mačeho; dobra, hudobna mačeha; fantkova mačeha // ekspr. *slaba, neskrbna mati*: ti si mi mačeha, ne mati“ (SSKJ 2000). Poglejmo še, kako je v SSKJ definirana beseda *očim*: “*očim: materin drugi mož v razmerju do njenih otrok iz prejšnjega zakona*: otrok ima očima; strog očim, ekspr. svet mi je očim *ljudje so do mene neprijazni, sovražni*“ (SSKJ 2000). Očitno je, da so socialni straši predstavljeni predvsem v negativnem smislu, z negativnimi lastnostmi, in jih posledično tako tudi doživljamo. Če to primerjamo z definicijami bioloških staršev, ki jih

najdemo v SSKJ, vidimo, da razlikovalni izrazi prispevajo k stigmatizaciji socialnih staršev, saj biološke starše predstavljajo kot ljubeče in skrbne, ker so le-ti edini pravi in resnični starši: „mati: *ženska v odnosu, do svojega otroka ...* ; spoštovati, ubogati mater; dobra, skrbna mati; draga, ljuba mati ...“ (SSKJ 2000). Poglejmo še, kako so definirani otroci, ki so člani reorganiziranih družin: pastorek je „*sin iz prejšnjega zakona v odnosu do materinega drugega moža ali očetove druge žene*: mačeha je sovražila svojega pastorka“, medtem ko se pomenska razlaga pastorko glasi: „*hči iz prejšnjega zakona v odnosu do materinega drugega moža ali očetove druge žene*: pastorka je morala delati od jutra do večera; s hčerko ravna kot s pastorko; pren., ekspr. antična drama je bila pastorka na našem odru“ (SSKJ 2000). Ti izrazi prav tako izhajajo iz močno zakoreninjene ideologije klasične nuklearne družine, saj opredeljevanje družinskih članov prispeva k temu, da nuklearne družine razumemo kot edine pravilne, odnose med njenimi družinskimi člani pa kot naravne. Iz tega posledično izhaja, da so druge družinske oblike abnormalne, neresnične, nenaravne. „Uporaba jezika lahko služi za legitimiranje nekaterih družinskih oblik, medtem pa druge postavlja na rob sprejemljivosti“ (Ganong in Coleman 2004, 31). Jezik predstavlja orodje razmišljanja, zato pomanjkanje pravih izrazov o odnosih znotraj reorganizirane družine članom onemogoča, da bi razvili pozitivne identite, prav tako pa otežuje razvoj zadovoljujočih odnosov (Coleman in Ganong v Ganong in Coleman 2004, 31).

Percepcija in interpretacija reorganiziranih družin, ki temeljita na ideologiji nuklearne družine, pomagata k produkciji in reprodukciji mitov in stereotipov, ki so očitni v govorici, tj. jeziku (pravljice ipd.), pomembno vlogo pa igrajo tudi v medijski prezentaciji. Stereotipi o reorganiziranih družinah so predvsem oblikovani na podlagi prej omenjenega moralnega in naravnega imperativa, kjer klasična nuklearna družinska oblika označuje naravnost, univerzalnost in normalnost (Scanzoni v Ganong in Coleman, 29). Colemanova in Ganong sta izvedla raziskavo med študenti, v kateri so jih prosili, naj opredelijo svoje predstave o klasičnih nuklearnih ter reorganiziranih družinah. Rezultati so pokazali, da se predstave o nuklearnih in reorganiziranih družinah razlikujejo, saj je percepcija socialnih staršev v primerjavi z biološkimi še vedno bolj negativna, enako je tudi s predstavo o otrocih, ki živijo v reorganiziranih družinah (Ganong in Coleman 2004, 32). Pomembno je poudariti, da se v postmodernosti pomen stereotipnih predstav zmanjšuje, vendar pa še vedno vpliva na oblikovanje vsakdanjega življenja reorganiziranih družin.

Razen s stereotipnimi predstavami imamo opraviti tudi z družbeno prisotnimi miti o reorganiziranih družinah. „Mit je popolnoma domišljajska pripoved /.../, ki uteleša kakšno splošno znano idejo o naravnem ali zgodovinskem pojavu“ (Oakley 2000, 169), s funkcijo podpiranja obstoječega družbenega reda. Kaže se v obliki splošno sprejetih prepričanj, ki veljajo za svete. Mit omogoča ohranjanje tradicionalnih družbenih vrednot, saj v njegovo resničnost redkokdaj podvomimo in se o njej redkokdaj sprašujemo. Najpogostejši miti o reorganiziranih družinah so, da otroci ne marajo svojih socialnih staršev, in obratno, da morajo otroci biti zvesti eni materi in očetu, da imajo otroci, ki živijo v reorganiziranih družinah, več težav kot otroci iz klasičnih nuklearnih družin, da medsebojna ljubezen med socialnimi starši in otroki nikoli ne more biti naučena, da so socialne matere zlobne, kar je zagotovo eden izmed najbolj zakoreninjenih mitov o reorganiziranih družinah, ipd. Predstava socialne matere kot zlobne mačehe je skupna večini kultur in se pojavlja skorajda univerzalno (Ganong in Coleman 2004, 33).

Stereotipne predstave in miti o reorganiziranih družinah so zelo očitni v medijskih reprezentacijah. Če pogledamo pravljice, otroške filme ali filme nasploh, ki vključujejo socialne starše in otroke, lahko vidimo, da so v večini primerov predstavljeni na način, ki stigmatizira. Socialne matere so predstavljene kot zlobne, hudobne, neskrbne matere, večinoma zainteresirane le za denar svojega moža (Ganong in Coleman v Ganong in Coleman 2004, 33). V večini pravljic socialni oče ni predstavljen v negativni luči, vendar pa to ne velja za knjige in filme, saj je v tej literaturi večinoma predstavljen kot zloben plenilec, zlorabljevalec (Claxton - Oldfield v Ganong in Coleman 2004, 33). Claxton - Oldfield je zapisal, da so pri pregledu povzetkov 55 filmov, ki vključujejo socialne starše, le-ti bili negativno upodobljeni v več kot polovici povzetkov in v niti enem niso bili predstavljeni v pozitivni luči. V vsaki zgodbi je obstajala navezava na element socialnostarševske hudobije – karakter socialnih očetov je bil povezan predvsem z elementi nasilja in spolnega nadlegovanja, medtem ko so socialne matere bile prikazane v smislu destrukcije in zlobe. Podobno je tudi s popularnim tiskom, kot so npr. revije. Raziskovalci, ki so se ukvarjali z raziskovanjem prikazovanja reorganiziranih družin v popularnem tisku, so ugotovili, da se avtorji v več primerih fokusirajo na težave, s katerimi se te družine soočajo, kot pa na pozitivne dimenzije družinskega življenja (Coleman in dr.; Pasley in Ihinger - Tallman v Ganong in Coleman 2004, 34). V mladinski književnosti so reorganizirane družine prikazane

na ne tako negativen način kot v vizualnih medijih (Coleman in Ganong v Ganong in Coleman 2004, 34). Pričakovali bi, da bodo v strokovni študijski literaturi informacije o reorganiziranih družinah bazirane na vseh treh aspektih – pozitivnem, negativnem in nevtralnem, pa vendarle se je pri pregledu učbenikov izkazalo, da so pred nekaj desetletji reorganizirane družine bile marginalizirana tema (Coleman in dr. v Ganong in Coleman 2004, 34). K sreči je današnja situacija drugačna kot v preteklosti, saj večina literature zagotavlja bolj celovito pokritost raznolikih družin, vključujoč tudi reorganizirane družine.

4.1.3 Razumevanje reorganizirane družine kot rekonstruirane nuklearne družine

Naj predstavim še tretji način, na katerega so reorganizirane družine percipirane na Zahodu. Glede na dejstvo, da reorganizirane družine nimajo institucionalne podlage za reševanje težav, s katerimi se soočajo, ni presenetljivo, da velikokrat, z namenom izogibanja stigmatizaciji, poskušajo posnemati vzorce delovanja klasičnih nuklearnih družin, s čimer se pravzaprav skušajo predstaviti kot klasične nuklearne družine. Na tak način si skušajo zagotoviti družbeno podporo, ki so je sicer deležne klasične nuklearne družine, saj naj bi se s to podporo izognile stigmati in družbenemu neodobravanju. Posnemanje vzorcev delovanja oz. dinamike nuklearne družine jim daje občutek „normalnosti“. Pri tem gre za transformacijo reorganiziranih družin iz *unclear families*, tj. nedoločenih družin, to *nuclear families*, tj. v nuklearne družine (Simpson v Ganong in Coleman 2004, 35). Kot je razvidno, je izraz *unclear families* uporabil Bob Simpson, ki nedoločene družine opredeli kot družine po ločitvi, s čimer ima v mislih predvsem enostarševske in reorganizirane družine. Družine po ločitvi morajo na novo vzpostaviti oz. določiti družinsko življenje z organizacijo ekonomskih, bivanjskih, sorodstvenih, starševskih, čustvenih elementov vsakdanjega življenja. S tem želi poudariti pomen upoštevanja specifičnih struktur različnih družinskih oblik, saj želi s tem poimenovanjem družin po ločitvi prikazati družinsko drugačnost po ločitvi (Pesjak 2011, 53).

4.2 Ideologija biološkega starševstva

Starševstvo v svojih temeljih predpostavlja genetsko povezanost odraslega in otroka. Biološko starševstvo je v družbi ideološko promovirano kot nujen pogoj za konstituiranje družine, s

čimer omogoča ohranjanje dominacije ideologije nuklearne družine. Ideološka promocija biološkega starševstva kot edinega „pravega starševstva“ prav tako pomembno vpliva tako na delovanje družin kot tudi na družben odnos do družin, ki jih določajo nekrvne povezave. Predstavljeno je kot družbeni ideal in norma, na podlagi katerih deluje kot primerjalni model za določanje značilnosti drugih starševskih form (Zaviršek 2009).

Tradicionalno družbeno konstruirana podoba biološkega starševstva stigmatizira socialno starševstvo, s čimer onemogoča enakopravno uvljevitve slednjega. „V pravnem smislu namreč priznavanje starševstva temelji skorajda izključno na krvni povezanosti med starši in otroki in poročnih zvezah, sorodstvo pa drugačno kot krvno ne more biti“ (Zaviršek 2009, 2). Razločevanje med biološkim in socialnim starševstvom na ravni jezika še dodatno utrjuje ideološko podobo biološkega starševstva. Razločevanje namreč nekrvnim sorodnikom pripisuje manjvredni status. Tako so bratje in sestre, ki niso krvno povezani, zaznamovani v smislu polovičnosti (polbrat, polsestra), kar vpliva tudi na dojetje odnosov med njimi, saj so odnosi percipirani kot „nepravi“, polovični in manj trdni. Socialni starši pa zaznamujejo negativne lastnosti, ki naj jih glorificirani biološki starši ne bi imeli, na podlagi česar je tudi odnos socialni starš – otrok percipiran kot manj kakovosten, posledično pa je za izgradnjo odnosa s partnerjevim otrokom potrebno več časa, pri oblikovanju le-tega pa je ponavadi prisotno tudi več težav. Nemalokrat se zgodi, da družine, ki temeljijo na nekrvnih povezavah, poskušajo zaradi negativnega odziva okolice ustvariti podobo družine, ki temelji na krvnih povezavah (Zaviršek 2009, 1–14).

Kljub nenehnemu naraščanju družin, ki temeljijo na prepletanju biološkega in socialnega starševstva, je slednje na podlagi ideološkega promoviranja biološkega starševstva še vedno stigmatizirano, kar vpliva na vsakodnevno delovanje družin, ki odstopajo od ideološkega modela klasične nuklearne družine. Glorifikacija biološkega starševstva z institucijo materinstva v ospredju potiska socialno starševstvo na periferijo, s čimer utrjuje njegov manjvredni status.

V nadaljevanju bom predstavila ideologijo materinstva, ki močno podpira ideologijo biološkega starševstva in hkrati pomembno določa delovanje socialnih staršev ter reorganiziranih družin nasploh.

4.2.1 Ideologija materinstva

V moderni meščanski družbi se je z ideologijo klasične nuklearne družine razvijala tudi ideologija obveznega materinstva, ki je predstavljalo primarno in ekskluzivno žensko identiteto, pri njenem utrjevanju pa je pomembno vlogo odigral mit o materinstvu. Mit o materinstvu uteleša tri glavne ideje o materinstvu, ki so v družbi splošno sprejete:

1. ženska mora biti mati,
2. mati potrebuje otroka,
3. otrok potrebuje svojo mater (Oakley 2000, 199).

Mit poudarja in utrjuje tradicionalne, splošno sprejete oblike vedenja ter z zgoraj naštetimi trditvami ustvarja zaprt krog: ženska mora biti mati, mati potrebuje svojega otroka, otrok potrebuje svojo mater (Oakley 2000, 199).

Mit kot domišljajska pripoved prav tako utrjuje prepričanje, da je materinstvo instinktivno, da *biti mati* izpolnjuje žensko na način, kot je nobena druga izkušnja ne more, ter da so otrokove najboljše skrbnice ravno matere. Mit se reflektira v kulturnih prepričanjih, družinski interakciji in družbenih vrednotah, povezanih s prepričanji, kaj je tisto, kar je za otroka najboljše (kako naj bo pravilno vzgajan, kdo naj bi ga vzgajal ipd.). Russo mit o materinstvu poimenuje materinski mandat (*motherhood mandat*) (Ganong in Coleman 2004, 112). Sharon Hays je o materinstvu spregovorila kot o zgodovinsko konstruirani ideologiji, ki ima pomemben vpliv na vse ženske, ne glede na to, ali imajo otroke ali ne. Po Bravermanovi je materinstvo družbeno konstruiran mit, ki tako pri ženskah kot tudi pri članih njene družine in tudi v družbi, v kateri živijo, producira določene občutke, razmišljanja in obnašanja – ženska podredi svoje življenje temu, da bo dobra mati, s čimer izpolni mit o materinstvu, kar ji daje določeno zadovoljstvo. V nasprotnem primeru občuti krivdo (Ganong in Coleman 2004, 112).

Vrnimo se k trditvam, ki jih mit o materinstvu ustvarja. Zaradi boljšega razumevanja bom o vsaki trditvi spregovorila nekoliko bolj podrobno.

Temelj trditve, da *ženska mora biti mati*, izhaja iz dveh osnovnih vidikov položaja ženske, značilnih za moderno družbo, in sicer iz socializacije ženske spolne vloge, ki določa, da ženska mora biti mati, drugi vidik pa izvira iz psihoanalitične teorije, ki poudarja pomen

starševske vloge za žensko, saj je po tej teoriji materinstvo bistvenega pomena za psihoseksualni razvoj vsake ženske. Ženska potemtakem mora biti mati, saj materinstvo predstavlja največji dosežek za vsako žensko in se ga označuje kot najpomembnejši segment ženske vloge. Zato so ženske, ki iz različnih razlogov niso matere, v družbi pogosto stigmatizirane – če otrok ne želijo, so označene kot deviantne, egoistične, samovšečne; če otrok ne morejo imeti, se pomilujejo; če pa otroke imajo, vendar podoba matere ne ustreza podobi matere v prevladujoči ideologiji materinstva, so označene za neljubeče in sebične matere, na katere se ne gleda kot na „prave“ ženske. V zahodni kulturi torej materinstvo pomeni ženskost. Kar pomeni, da če zavračamo materinstvo, zavračamo tudi ženskost. Psihoanalitična teorija v povezavi z mitom o materinstvu pri ženskah ustvarja zmoten občutek, da je rojevanje najbolj naravna ženska naloga, in ustvarja prepričanje, da je materinstvo tisto, kar žensko v resnici lahko popolnoma izpolni. „Od njih pričakujejo, da jim bosta rojevanje otrok in skrb zanje največji možni zadovoljstvi v življenju; zato je materinstvo postalo glavni življenjski cilj.“ (Oakley 2000, 211). Mit o materinstvu pomembno prispeva k utrjevanju in ohranjanju ideologije obveznega materinstva in deluje na način, ki ima več koristi za družbo in kulturo kot pa za ženske same (Oakley 2000, 2001–2012).

Trditev, da *mati potrebuje svojega otroka*, izhaja iz biološko utemeljenega materinskega gona. Biološka mati je po rojstvu otroka dolžna sama skrbeti za svojega otroka, skrbi ne sme preložiti na nekoga drugega, saj bo s skrbjo za otrokove potrebe okrepila prebujeno materinstvo. Vendar, kot piše avtorica, biološki materinski gon ne obstaja. Kultura je namreč tista, ki vpelje željo po „biti mati“, prav tako pa se ženska zmožnosti, da postane mati, nauči, saj materinski gon ni zasnovan biološko, temveč kulturno (Oakley 2000, 215).

Trditev, da *otrok potrebuje svojo mater*, problematizira predvsem zaposlene matere. Vez med materjo in otrokom se začne razvijati že v zgodnji nosečnosti in je ni mogoče nadomestiti, zato naj bi le biološka mati bila zmožna svojemu otroku zagotoviti ljubezen, ki jo on potrebuje. Zato je nujno, da je med materjo in otrokom vzpostavljen stalen odnos, ki temelji na ljubezni. Iz tega razloga je materino mesto doma. Za žensko, ki je mati, ni predvideno, da je zaposlena zunaj doma, saj je skrb za otroka njena glavna dolžnost. Pri tem je očitno, da mit o materinstvu izključuje očetovsko odgovornost, saj zaposlen oče ne predstavlja nobenega problema, problem je zaposlena mati. Matere so ponotranjile mit, da so le one zmožne svojim otrokom nuditi tisto, kar lahko svojemu otroku ponudi le mati, zato pri materah zaposlitev

pogosto vzbuja občutek krivde, saj mislijo, da njihova odločitev lahko ogroža otroka (Oakley 2000, 218–229).

Izhajajoč iz socialnokonstruktivistične perspektive, po kateri je materinstvo družbeno in ne biološko, je ženska subjekt, ujet med kulturo in naravo. „Njena biološkost je torej družbeno definirana in njena družbenost biološko determinirana“ (Švab 2001, 96). Iz te perspektive je materinstvo opredeljeno v kontekstu zgodovinskih, kulturnih, družbenih, razrednih in podobnih variacij. Ideološko formulacijo materinstva je opredelila zahodna filozofska tradicija, njen temelj pa predstavljajo binarne opozicije, ki delujejo izključujoče (moški – ženska, zasebno – javno ipd.). V moderni družbi je očitna močna vez med materinstvom in spolno vlogo, saj materinska vloga temelji predvsem na dualizmu ženska–moški. Ideologija materinstva torej ustvarja splošno sprejeto prepričanje, da je materinstvo biološko utemeljeno in kot tako predstavlja univerzalen časovni in geografski fenomen (Švab 2001, 95–98).

Kljub temu da je materinstvo del družinskega življenja, kjer so spremembe najmanj opazne, prisotnost le-teh ni mogoče zanikati. Materinstvo v pozni moderni družbi ne predstavlja več ekskluzivne ženske identitete, saj število žensk, ki se odločijo za življenje brez lastnih potomcev, vedno bolj raste. Pri tem pa ne gre zanemariti družbene stigmatizacije, saj se nanje gleda kot na „nenormalne“, deviantne, sebične, neljubeče. Čeprav na podlagi rastočega števila žensk, ki se ne odločijo za otroka, mogoče mislimo, da pomen moderne ideologije obveznega materinstva upada, imamo pravzaprav opraviti s postmoderno ideologijo odloženega materinstva, ki, kot navaja Švabova, temelji na novi podobi institucije materinstva, ki ustvarja *iluzijo svobodne izbire* za materinstvo (Švab 2001, 105).

Prelaganje materinstva ni posledica svobodne odločitve per se, ampak je takšno reproduktivno vedenje že postalo družbena norma, ki ima ideološke konotacije in je zatorej prav tako vsiljena. Družbeni pogoji postmodernosti ustvarjajo le navidezno iluzijo možnosti izbir, ki je družbeno funkcionalna. O iluziji govorimo zato, ker je družbeno pričakovana opcija pravzaprav le ena – prelaganje odločitve za materinstvo, na mesto katere posameznica oz. posameznik največkrat postavi zaposlitveno kariero (Švab 2001, 105–106).

5 DINAMIKA VSAKDANJEGA ŽIVLJENJA REORGANIZIRANIH DRUŽIN

V tem poglavju se ukvarjam z raziskovnjem dinamike socialnega starševanja, ki je v veliki meri pogojena s prevlado ideologije nuklearne družine. Vpliv slednje predstavim v kontekstu oblikovanja starševskih vlog pri socialnih materah in socialnih očetih. Prav tako me zanima, kako sta med partnerjema v reorganiziranih družinah porazdeljena moč, predvsem glede sprejemanja odločitev, in opravljanje družinskega dela.

Menim, da so odnosi v reorganiziranih družinah ter življenjska dinamika nasploh v veliki meri določeni z dominiranjem ideologije klasične nuklearne družine, podprte z biološkim starševstvom, posledično pa tudi s svojo temeljno specifikko – socialnim starševstvom. Na podlagi izpostavljanja pomena biološkega starševstva, podprtega s socialno konstruiranim pomenom materinstva kot nujnega elementa za obstoj družine, so reorganizirane družine zaradi dimenzije socialnega starševstva še vedno diskriminirane, socialni starši pa stigmatizirani, zaradi česar se dinamika vsakdanjega življenja v reorganiziranih družinah dokaj razlikuje od življenjske dinamike v klasičnih nuklearnih družinah. (Ganong in Coleman 2004, 25).

5.1 Socialne matere

Oblikovanje starševske vloge je pri socialnih materah v veliki meri določeno glede na družbeno konstruirano vlogo materinstva, ki kot sestavni element ideologije nuklearne družine socialne matere intenzivno določa v njihovem obnašanju, delovanju in pričakovanjih (Pesjak 2011, 80). Materinski mit s poudarjanjem in utrjevanjem tradicionalnih, idealiziranih in splošno sprejetih oblik vedenja, ki jih pripisuje ženskam, pri socialnih materah pogosto ustvarja občutek *ujetosti*. Nemalokrat se počutijo ujete med partnerji in partnerjevimi otroki, med realnostjo svojega življenja in realnostjo, ki jo narekuje mit o materinstvu, ter med kulturnimi normami idealne matere in negativnimi stereotipi zlobne mačehe (Ganong in Coleman 2004, 135). Pa vendarle je za socialne matere značilna močnejša identifikacija z vlogo partnerke kot z vlogo socialne matere (Church v Ganong in Coleman 2004, 135). V primerjavi s socialnimi očetmi so socialne matere tiste, ki pogosteje naletijo na težave tako v

izgradnji odnosa kot tudi v odnosu s partnerjevimi otroki. To lahko povežemo s splošnimi družbenimi pričakovanji o intenzivnejši vključenosti žensk (mater) v otrokovo vsakodnevno življenje, saj je ženska tista, ki se ji pripisuje skrb za dom in otroke. Naj izpostavim, da je vloga matere veliko bolj idealizirana od očetovske vloge (Chodorow in Contratto v Ganong in Coleman 2004, 135; Stewart 1999, 895–896), zato je pri izgradnji odnosa med socialno materjo in partnerjevimi otroki prisotnih tudi več težav kot pri odnosu socialni oče – otroci. Idealizacija socialne matere sili k posnemanju podobe „idealne matere“, saj so v nasprotnem primeru deležne obsodb. Pogosto imajo pri tem težave zaradi kompleksne strukture reorganiziranih družin.

Opravljanje vloge socialne matere je torej precej kompleksno. Med dejavnike, ki vplivajo na oblikovanje starševske vloge pri socialnih materah, uvrščamo tudi stereotip zlobne mačehe. Ker je pri socialnih materah prisotna zaskrbljenost, da bodo videti kot *zlobne mačehe*, čutijo, da so se dolžne dokazati s svetniškim vedenjem ter prezreti dogodke, kjer so bile grdo obravnavane – zavrnjene, necenjane, ignorirane. Jasno je torej, da je pri vseh socialnih materah prisotna želja, da ne bodo videne v stereotipni vlogi zlobne mačehe. Prav tako so zaskrbljene glede prečkanja mej in tekmovanja z biološko materjo, čeprav je večina od njih prepričana v boljšo zmožnost opravljanja materinske vloge od bioloških mater, če bi jim le-to bilo dovoljeno izvajati v popolnosti (Ganong in Coleman 2004, 138).

Socialne matere na različne načine poskušajo oblikovati in opravljati starševske vloge. Ganong in Colemanova v svojem delu izpostavita tri različne vloge socialnih mater:

- materinjenje, a ne vloga matere (*mothering but not a mother*),
- vloga, usmerjena k drugim (*other focused*),
- vloga outsiderke (*the outsider*) (Ganong in Coleman 2004, 137).

Poglejmo temeljne značilnosti zgoraj naštetih vlog. *Materinjenje, a ne vloga matere* se vrti okrog pomena biološke matere. Socialne matere v vlogi materinjenja pravijo, da ne želijo nadomestiti biološke matere ali jo izpodriniti. Svoj odnos do partnerjevih otrok vidijo kot prijateljstvo, sebe v tem odnosu pa opisujejo kot skrbne, odgovorne, odrasle ženske, kot emocionalne podpornice. Opravljanje družinskega dela teh socialnih mater se ne razlikuje od dela, ki ga opravljajo biološke matere (čiščenje, kuhanje, pomoč pri domačih nalogah,

svetovanje ipd.) *Vloga, usmerjena k drugim*, se manifestira na dva načina, in sicer nastopajo socialne matere v tej vlogi kot povezovalke med svojim partnerjem in materjo njegovih otrok ali kot pospeševalke odnosa med svojim partnerjem in njegovimi otroki v funkciji ohranjanja odnosov med temi akterji. Za *vlogo outsiderke* je značilno, da nastopajo predvsem v vlogi partnerke. Te socialne matere ne participirajo v družinskih aktivnostih, povezanih z otroki, razen če partner ne da pobudo za to (Ganong in Coleman 2004, 137).

Oblikovanje vloge socialne matere je torej tesno povezano z odnosi (partner – otrok, biološka mati – otrok, partner – biološka mati partnerjevih otrok, socialna mati – biološka mati itn.), temeljno izhodišče za oblikovanje vloge pa je vsekakor ideologija materinstva z določanjem idealne podobe biološke matere. Vpliv dominantnih ideoloških predstav, povezanih z ideologijo nuklearne družine, je tudi pri oblikovanju vloge socialne matere več kot očiten.

5.2 Socialni očetje

Socialni očetje so v družbi največkrat percipirani stereotipno, na podlagi ideološke predstave o biološkem starševstvu, in sicer kot: tekmeci biološkega očeta, heroji v funkciji reševanja družine od revščine in propada, vsiljivci, ki ogrožajo ustaljene vzorce družinskega življenja, otrokovi prijatelji, prehranjevalci družine, zlorabljevalci, kvazi sorodniki, nadomestni očetje in nestarši (Ganong in Coleman v Ganong in Coleman 2004, 123). Zaradi pomanjkanja družbenih smernic in konsenzualne narave odnosa socialni oče – otrok je naloga socialnih očetov, da sami ugotovijo, kako bodo oblikovali primerno starševsko vlogo in kako bo potekala izgradnja odnosa s partnerkinimi otroki (Whitsett in Land v Ganong in Coleman 2004, 124).

Ugotovitve raziskav o odnosih med socialnimi očeti in otroki kažejo, da obstajajo štiri temeljne vloge socialnih očetov:

- vloga očetov (*stepfathers as fathers*),
- vloga prijateljev (*stepfathers as friends*),
- vloga kvazi sorodnika (*stepfathers as quasi-kin*),

- vloga intimnega tujca (*stepfathers as intimate strangers*) (Ganong in Coleman 2004, 128–133).

Poglejmo, katere značilnosti karakterizirajo zgoraj naštete vloge. Opravljanje starševske vloge pri *socialnih očetih v vlogi očetov* izhaja iz tradicionalnega biološkega očetovstva. S prevzemanjem očetovske vloge socialni oče poskuša nadomestiti biološkega očeta. Opravljanje te vloge je pogojeno z dvema temeljnima tradicionalnima očetovskima funkcijama – s funkcijo discipliniranja ter funkcijo prehranjevalca, s ciljem zagotavljanja očetovske avtoritete. Socialni očetje, ki vidijo očetovsko vlogo predvsem v funkciji discipliniranja, so ponavadi bolj vključeni v vzgojo otrok, saj si pripisujejo to družinsko odgovornost. Ponavadi poskušajo svoje vrednote prenesti na otroke svoje partnerke, kar pri otrocih in njihovih materah vzbuja različne odzive – od sprejemanja do upora. Socialni očetje, ki kot svojo primarno starševsko funkcijo vidijo prehranjevanje družine, nase prevzamejo del finančne odgovornosti za partnerkine otroke, vendar v primeru, da imajo biološke otroke, slednji dobivajo večjo finančno podporo (Ganong in Coleman 2004, 129–131).

Temeljna značilnost odnosa med *socialnimi očeti v vlogi prijateljev* in otroki njihovih partnerk je prijateljstvo. Ugotovitve raziskav so pokazale, da imajo socialni očetje v tej vlogi z otroki bolj pristen in pozitiven odnos kot socialni očetje, ki so do otrok razvili predvsem disciplinaren odnos (Bray in drugi v Ganong in Coleman 2004, 131). Prav tako je razvijanje prijateljskega odnosa bolj značilno za moške, ki nimajo otrok iz prejšnjega partnerskega razmerja (Ganong in drugi v Ganong in Coleman 2004, 131).

Vloga kvazi sorodnika je naslednja možna vloga, ki jo oblikujejo socialni očetje. Odnos do otrok, ki ga razvijejo ti socialni očetje, je vmes med starševskim in prijateljskim. Vlogo kvazi sorodnika karakterizira manjša stopnja emocionalnosti, socialni očetje so sicer do otrok zaščitniški in prijazni, vendar odločitve glede otrok prepuščajo materam (Ganong in Coleman 2004, 132). Mnogi raziskovalci se strinjajo z idejo, da je naravnost k tej vlogi učinkovita pri razvijanju dobrega odnosa z otroki, saj kot najbolj učinkovit vzgojni (starševski) slog označujejo tistega, ki temelji na prijateljskem odnosu (skupno preživljanje prostega časa, pomoč pri reševanju težav ipd.), medtem ko zagotavlja strukturo (spremljanje, s kom se otrok druži, jasna komunikacija ipd.) (Crosbie-Burnett in Giles-Sims v Ganong in Coleman 2004, 132).

Odnos *socialnih očetov v vlogi intimnih tujcev* in partnerkinih otrok lahko označimo kot odnos daljnih znancev, za katerega je značilna zelo nizka (ali celo nič) emocionalna povezanost in izključenost iz vsakodnevnega življenja. Raziskovalci se strinjajo, da je ta vloga močno določena z ideologijo biološkega starševstva, saj se socialni očetje zaradi odsotnosti krvnih vezi z otroki ne povežejo na emocionalni ravni (Daly in drugi v Ganong in Coleman 2004, 133).

5.3 Delitev moči znotraj reorganiziranih družin

V nadaljevanju bom spregovorila o delitvi moči med partnerjema v reorganiziranih družinah. Zanima me, kako med partnerjema v reorganiziranih družinah poteka distribucija moči, v odnosu na prejšnja družinska razmerja. Prav tako me zanima, ali je, glede na prejšnja partnerstva, moč pri sprejemanju odločitev porazdeljena bolj enakopravno.

Mnogi avtorji so ugotovili, da je moč med partnerjema v reorganiziranih družinah, v primerjavi s prvim družinskim razmerjem, porazdeljena bolj enakopravno (Coleman in drugi v Ganong in Coleman 2004, 80). Vodilni argument pri razlagi, zakaj je tako, temelji na pomenu preteklih družinskih izkušenj. Na podlagi preteklih izkušenj ženske in moški spremenijo perspektivo glede družinskih vlog, oblikujejo nove vrednote in prepričanja, na podlagi katerih razvijejo tudi bolj enakopravno interakcijo z novim partnerjem. Vse to omogoča tudi bolj egalitarno distribucijo moči v družini. Na podlagi preteklih izkušenj si ženske v novi družini prizadevajo za posedovanje večjega obsega moči. Ponavadi v novo družinsko partnerstvo vstopajo z več sredstev, kar jim daje večjo pogajalsko moč. Percepcija glede delitve moči je spremenjena – moški ponavadi opustijo tradicionalno prevlado nad močjo, slednjo pa so pripravljene deliti bolj enakopravno (Burgoyne in drugi v Ganong in Coleman 2004, 80).

Ugotovitve raziskav kažejo, da je moč porazdeljena bolj enakopravno tudi v kontekstu sprejemanja odločitev (Crosbie-Burnett in drugi v Ganong in Coleman 2004, 80). Sprejemanje odločitev v reorganiziranih družinah ponavadi poteka konsenzualno, ženske pa imajo pri tem večjo moč, kot so jo imele v prejšnjem družinskem partnerstvu. Eden izmed razlogov, zakaj je tako, je zagotovo tudi dejstvo, da so po razpadu prejšnjega družinskega

razmerja same sprejemale določene odločitve, česar v novem razmerju niso pripravljene opustiti. Če iz prejšnjega razmerja imajo otroka/-e, so glede tega toliko bolj odločene. Sprejemanje odločitev glede otrok jim daje občutek, da so dober starš, zaradi česar ne potrebujejo oz. ne želijo partnerjeve pomoči (Bray in Kelly v Ganong in Coleman 2004). To lahko povežemo z mitom o materinstvu, ki podpira ideologijo nuklearne družine, saj mit s produciranjem določenih občutkov, razmišljanj in obnašanj žensko na nek način nezavedno prisili, da svoje življenje podredi temu, da bo dobra mati. Mit pri materi ustvari prepričanje, da je ravno ona kot mati odgovorna tako za sprejemanje odločitev, povezanih z otrokom, kot tudi za njegovo skrb. V nasprotnem primeru občuti krivdo, saj je deležna obsodb, da je slaba mati. Prav tako je pri večini prisotno prepričanje o pomanjkanju vključenosti v sprejemanje odločitev kot glavni težavi v prejšnjem razmerju, česar v novem partnerstvu ne želijo ponoviti. Moški so ponavadi pripravljene na enakopravno delitev moči, če imajo izkušnje, da je neravnotežje glede moči ustvarjalo težave v prejšnji partnerski zvezi (Pyke in Coltrane v Ganong in Coleman 2004).

Distribucija moči v reorganiziranih družinah je torej bolj enakopravna v odnosu na prejšnja družinska partnerstva. Kako pa je z delitvijo družinskega dela? Ali večja enakopravnost velja tudi za opravljanje družinskega dela?

5.4 Delitev družinskega dela v reorganiziranih družinah

Najprej si oglejmo, kaj družinsko delo pravzaprav je. Švabova ga opredeli kot široko vrsto dejavnosti, ki so potrebne, da bi družina in njeni člani lahko funkcionirali na vsakdanjem nivoju. Vključuje gospodinjsko delo, skrb za otroke, finančnoadministrativna dela, tehnična opravila in sorodstveno delo, ki vključuje oblikovanje in vzdrževanje medrodniških vezi in odnosov, intenziteto posamičnih odnosov ipd. (Švab, 144 v Švab 2003, 1114).

Delitev družinskega dela še vedno temelji na spolni delitvi, kar nam služi kot dokaz o močni zakoreninjenosti tradicionalnih družbenih vrednot. Oakleyeva piše, da delitev družinskega dela po spolu še vedno obstaja, zahvaljujoč mitom o tem, kje je žensko mesto, saj slednji zagotavljajo temeljno načelo ideologije spolnih vlog, ki ženskost in domestikacijo izenačuje. Mit o delitvi dela po spolu utrjuje prepričanje o tem, da je pri družinskem delu ključna vloga

ženske, saj ji je ta vloga pripisana kot nekaj naravnega in univerzalnega. Mit trdi, da je vloga gospodinje skupaj z vlogo matere, ki sta pripisan ženskam v vseh družbah, nekaj najbolj naravnega, neizogibnega in univerzalnega. Ženska mora torej prevzeti obe vlogi, če družba hoče preživeti (Oakley 2000, 169–179).

Rezultati raziskav o delitvi družinskega dela v reorganiziranih družinah so različni. Tako sta Ishii-Kuntz in Coltrane (1992) ugotovila, da je večja verjetnost, da bodo ponovno poročene ženske zaposlene zunaj doma ter da bodo imele manj tradicionalne poglede na opravljanje vlog, kar posledično vodi do manjše spolne segregacije družinskega dela v odnosu na prejšnja družinska partnerstva (Ishii-Kuntz in Coltrane v Ganong in Coleman 2004, 82).

Guisinger, Cowan in Schuldberg so raziskovali, kako poteka delitev dela v družinah ponovno poročenih očetov in njihovih soproj. Rezultati raziskave so pokazali, da sprejemanje odločitev poteka bolj egalitarno v odnosu na prvi zakon, vendar je delitev dela ostala v okvirih tradicionalne asimetrične spolne delitve. Ženske torej še vedno opravljajo večino družinskega dela, ki vključuje tudi skrb za partnerjeve otroke (Guisinger in drugi v Ganong in Coleman 2004, 82).

Razultati raziskav si torej niso enotni, zato ne moremo trditi, da delitev družinskega dela v reorganiziranih družinah poteka bolj enakovredno. Pravzaprav bi lahko rekli, da so za percepcijo o egalitarni delitvi dela zaslužne spremembe v vrednotni orientaciji na področju delitve družinskega dela tako pri moških kot tudi pri ženskah. (Pesjak 2011, 105). To dokazuje tudi raziskava, ki sta jo izvedla Demo in Ackock (1993), kjer so ženske v povprečju z oceno 3 na lestvici od 1 do 5 ocenjevale delitev družinskega dela, kljub temu pa so delitev dela opredeljevale kot enakovredno (Demo in Acock v Ganong in Coleman 2004, 82; Pesjak 2011, 105).

Kako si lahko to razlagamo? Da bi lažje razumeli, zakaj ženske dojemajo delitev družinskega dela enakovredno, čeprav večino opravijo same, sta Pyke in Coltrane pri razlagi uporabila koncept ekonomije hvaležnosti, ki ga sicer vpelje Hochschildova. Ekonomija hvaležnosti se nanaša predvsem na občutek hvaležnosti pri ženskah, saj so slednje zadovoljne, če so jim njihovi partnerji pripravljene pomagati pri delu, ko jim je pomoč potrebna. Ženske so zadovoljne z moško pomočjo, saj partnerja, v kontekstu družinskega dela, tako tudi vidijo – kot pomočnika. Percepcija vloge pomočnika pa je prisotna tudi pri samih moških. Partnerjeva

pomoč torej pri ženskah vzbuja občutek hvaležnosti, zato tudi ocenjujejo, da je delitev dela enakovredna, čeprav same opravijo več dela kot njihovi partnerji (Ganong in Coleman 2004, 83; Pesjak 2011, 105).

Čeprav nekatere raziskave kažejo, da delitev dela v reorganiziranih družinah poteka bolj enakopravno, je le-ta še vedno precej spolno določena. Opravljanje družinskega dela je interpretirano kot enakopravno predvsem zaradi spremenjenih vrednotnih orientacij, v resnici pa še vedno poteka spolno asimetrično. V postmoderini družbi so opazne določene spremembe tudi v sferi družinskega dela, vendar so le-te pogojene predvsem z intenziviranjem časovne dinamike vsakdanjega življenja in zaposlovanjem žensk. Ker je večina žensk zaposlenih izven doma, se čas, ki ga namenijo opravljanju družinskega dela, bistveno zmanjša, posledično zmanjša tudi količina opravljenega dela. Zato v vlogi ženskinih „pomočnikov“ nastopajo drugi akterji, kot so partnerji, sorodniki ipd. (Švab 2001, 152–153). Vendar kljub pomoči, ki jo prejmejo od ostalih akterjev, večino dela še vedno opravijo same. Zato trdim, da je družinska delitev dela v reorganiziranih družinah enako kot v klasičnih nuklearnih družinah spolno pogojena, kar pomeni, da družinska struktura pri tem nima ključne vloge.

6 SKLEP

Večina teoretikov in raziskovalcev s področja družin opredeljuje postmoderne procese družinske pluralizacije kot najočitnejši indikator spreminjanja družinskega življenja. Kot odgovor na ta postmoderne fenomen nastajajo heterogene družinske forme, število slednjih pa je v nenehnem porastu. Govorim predvsem o konstituiranju istospolnih, enostarševskih in reorganiziranih družin, raziskovanje slednjih je predstavljalo fokus tega diplomskega dela.

Temelj raziskovanja je bila teza, da so reorganizirane družine v družbi stigmatizirane zaradi učinkov dominantne ideologije klasične nuklearne družine z gloriciranjem pomena biološkega starševstva, posledično le-ta pomembno vpliva na vsakdanje življenje znotraj te družinske oblike. Na podlagi analize sekundarnih virov lahko tezo potrdim, saj se je izkazalo, da dominantna ideologija klasične nuklearne družine pomembno vpliva tako na stigmatizacijo kot tudi na vsakdanje življenje v reorganiziranih družinah; zaradi specifičnosti, ki karakterizirajo to družinsko obliko, se bistveno razlikuje od življenja v nuklearni družini.

V zahodni družbi dominira prepričanje o klasični nuklearni družini kot edini pravi in naravni družinski obliki. Ideologija vključuje prepričanje o nuklearni družini kot univerzalni entiteti, nujno potrebni za obstoj družbe. Model dvostarševske nuklearne družine je postavljen kot družinski ideal in družbena norma. Postavljen je kot primerjalni model, v kontekstu katerega so presoјane in opredeljevane ostale družinske oblike. Specifičnosti slednjih so v okviru primerjanja s tem ideološkim modelom največkrat prikazane kot pomanjkljivosti, kot posledica pa se javlja stigmatizacija. Na podlagi odstopanja od ideološkega modela dvostarševske nuklearne družine je družbena reprezentacija reorganiziranih družin oblikovana v treh glavnih smereh, in sicer reorganizirane družine kot nepopolne institucije, pomanjkljive in deviantne družinske oblike ter rekonstruirane in ponovno oblikovane nuklearne družine (Ganong in Coleman 2004, 26).

Temeljna specifika družinske oblike, ki sem jo raziskovala, je socialno starševstvo. Naj ponovim, da reorganizirane družine vključujejo kombinacijo biološkega in socialnega starševstva, kar pomeni, da povezave med družinskimi člani ne temeljijo izključno na krvni, temveč tudi na socialni povezanosti. V okviru ideologije klasične nuklearne družine, ki favorizira biološko starševstvo, vlogo materinstva pa prikazuje kot temeljno za konstituiranje

družine, je socialno starševstvo stigmatizirano. Njegova družbena reprezentacija temelji na podlagi ideološke usmerjenosti, na način, ki stigmatizira. K ohranjanju in utrjevanju socialne stigme pri socialnih starših nedvomno prispeva tudi razločevanje med biološkimi in socialnimi starši na ravni jezika, saj se socialnim staršem pripisujejo izrazi s predvsem negativno konotacijo. Oblikovanje vlog socialnih staršev je pogojeno z družbeno-kulturnim kontekstom. V tem kontekstu najpomembnejši vpliv pripisujemo instituciji materinstva kot osrednjemu delu ideologije biološkega starševstva. Pri tem pomembno vlogo igra mit o materinstvu, ki kot domišljajska pripoved utrjuje tradicionalna, splošno sprejeta prepričanja o materinstvu, saj uteleša tri temeljne ideje institucije materinstva, in sicer, da ženska mora biti mati, da mati potrebuje svojega otroka in da otrok potrebuje svojo mater. S temi idejami ustvarja zaprt krog, saj ženskam pušča le malo izbire glede odločitev, povezanih z materinstvom. Ženske, ki namreč iz različnih razlogov nimajo bioloških otrok, so v družbi stigmatizirane. Družbeno konstruirana vloga materinstva z utrjevanjem tradicionalnih vrednot in prepričanj močno pogojuje delovanje in obnašanje socialnih mater. Socialne matere imajo pri oblikovanju svojih vlog opraviti tudi s stereotipno predstavo zlobne mačehe, ki je skorajda univerzalna v vseh družbah. Nočejo namreč biti videne kot *zlobne mačehe*. Glede na dejstvo, da je materinska vloga deležna večje idealizacije od očetovske vloge, so socialne matere pri oblikovanju starševske vloge posledično izpostavljene večjemu družbenemu pritisku, kar lahko prispeva k pogostejšim težavam pri izgradnji odnosa s partnerjevim otrokom. Poznamo tri temeljne vloge socialnih mater: materinjenje, a ne vloga matere, vlogo, usmerjeno k drugim, in vlogo outsiderke (Ganong in Coleman 2004, 137). Družbena institucija materinstva pomembno določa tudi oblikovanje vlog pri socialnih očetih, kar lahko povežemo s splošnim družbenim prepričanjem o intenzivnejši vključenosti žensk, tj. mater v otrokovo vsakdanje življenje. Za socialne očete so značilne štiri temeljne starševske vloge: vloga očetov, vloga prijateljev, vloga kvazi sorodnika in vloga intimnega tujca (Ganong in Coleman 2004, 128–133).

Temelji, na katerih poteka oblikovanje vsakdanjega življenja reorganiziranih družin so bistveno drugačni kot v nuklearnih družinah. Zaradi dimenzije socialnega starševstva je tudi družinska struktura bolj kompleksna kot pri drugih družinskih oblikah, kar prav tako predstavlja eno izmed značilnih specifičnosti reorganiziranih družin, zaradi katere je tudi oblikovanje vsakdanjega življenja znotraj te družinske oblike specifično. Reorganizirane

družine že v samem začetku predpostavljajo več družinskih članov. Kompleksna družinska struktura od svojih članov zahteva posebne vzorce obnašanja, različne od tistih, ki so jih ponotranjili v prejšnjih, nuklearnih družinah. Na tem mestu se mnoge reorganizirane družine zaradi pomanjkanja institucionalnih smernic delovanja srečujejo s težavami. Tudi A. Cherlin je izpostavil problem pomanjkanja institucionalnih smernic in norm za delovanje reorganiziranih družin, saj le-to onemogoča primerno stabilizacijo vsakdanjega družinskega življenja. Družba namreč še vedno deluje po principu ideološkega modela nuklearne družine, s čimer ohranja in utrjuje prevladujočo ideologijo. S tem reorganizirane družine potiska na periferijo in onemogoča njihovo enakopravno uveljavitev. Zaradi neobstoja institucionalnih smernic delovanja in da bi se izognile stigmatizaciji zaradi odstopanja od norme nuklearne družine, reorganizirane družine pogosto posnemajo dinamiko delovanja nuklearnih družin, s čimer prikrivajo svojo specifično strukturo; s tem tudi same delno prispevajo k utrjevanju stigmatizacije in onemogočanju enakopravne družbene uveljavitve. Zaradi strukturne kompleksnosti in nedoločenega konteksta delovanja prihaja v ospredje velik pomen komunikacije, saj je večina elementov, ki so v nuklearni družini samoumevni in institucionalno podprti, v reorganiziranih družinah konsenzualne narave (npr. kdo je družinski član ipd.).

Pomen komunikacije je viden tudi v okviru distribucije moči med partnerjema, ki je v odnosu na prejšnje družinsko partnerstvo ponavadi bolj enakovredna. Na podlagi preteklih izkušenj ženske in moški spremenijo perspektivo glede družinskih vlog, oblikujejo nove vrednote in prepričanja, na podlagi katerih razvijejo tudi bolj enakopravno interakcijo z novim partnerjem. Vse to omogoča tudi bolj egalitarno delitev moči v novi družini, kar pa ne drži za delitev družinskega dela. Delitev in opravljanje družinskega dela sta tudi v reorganiziranih družinah močno spolno pogojena. Ugotovitve nekaterih raziskav sicer kažejo, da je delitev dela bolj egalitarna, vendar je dejstvo, da je družinsko delo še vedno precej spolno segregirano. Interpretacija enakopravne delitve dela izhaja iz spremenjenih vrednotnih orientacij pri partnerjih.

Diplomsko delo zaključujem s citatom, ki ga lahko apliciram na vedno številčnejše reorganizirane družine in družbeno neodobravanje njihove drugačnosti:

Družinsko življenje je podobno ledeni gori. Ljudje se večinoma zavedajo le desetine tega, kar se dejansko dogaja – in sicer tiste destine, ki jo lahko vidijo in slišijo – ter mislijo, da je to vse, kar obstaja. Nekateri sicer domnevajo, da bi za vsem tem lahko bilo še kaj več, toda ne vedo kaj, nimajo nobene predstave, kako bi se dokopali do teh spoznanj (Satir 1995, 11).

7 LITERATURA

1. Cherlin, Andrew. 1978. Remarriage as an Incomplete Institution. *The American Journal of Sociology* 84 (3): 634–650.
2. Černič, Majda. 1986. Družina kot polje individualnosti. *Družboslovne razprave* III (3): 67–75.
3. Coleman, Marilyn in Lawrence H. Ganong. 1994. *Remarried Family Relationship*. USA: Sage Publications, Inc.
4. Ganong Lawrence H. in Marilyn Coleman. 2004. *Stepfamily Relationship: Development, Dynamics, and Interventions*. New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers.
5. Oakley, Ann. 2000. *Gospodinja*. Ljubljana: Založba *cf.
6. Pesjak, Katja. 2011. *Reorganizirane družine v Sloveniji*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
7. Pesjak, Katja, Tanja Rener in Janko Kersnik. 2006. Zgodovina družine od 19. do 21. stoletja. V *Družinska medicina v skupnosti*, ur. Rade Ilijaž, Janko Kersnik in Helena Turk, 99–105. Ljubljana: Združenje zdravnikov družinske medicine SZD.

8. Pesjak, Katja in Janko Kersnik. 2006. Reorganizirane družine. V *Družinska medicina v skupnosti*, ur. Rade Ilijaž, Janko Kersnik in Helna Turk, 106–113. Ljubljana: Združenje zdravnikov družinske medicine SZD.
9. Rener, Tanja. 1995. Ideologija krize. V *Družine: različne-enakopravne*, ur. Tanja Rener, Vika Potočnik in Vera Kozmik, 152–3. Ljubljana: Vitrum
10. --- 2006. Težave s pojmom družine. V *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*, ur. Tanja Rener, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek, 13–26. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče: Annales.
11. ---, Mateja Sedmak, Alenka Švab in Mojca Urek. 2006. *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče: Annales.
12. Rener, Tanja, Vika Potočnik in Vera Kozmik. 1995. *Družine: različne-enakopravne*. Ljubljana: Vitrum.
13. Satir, Virginia. 1995. *Družina za naš čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
14. Seider, Reinhard. 1998. *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: Studia humanitatis: ZRC.
15. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 2000. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (2. maj 2014).

16. Stewart D., Susan. 1999. Nonresident Mothers' and Fathers' Social Contact with Children. *Journal of Marriage and the Family* 61 (4): 894–907.
17. Švab, Alenka. 2001. *Družina od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
18. --- 2010. Kdo se boji (raznovrstnosti) družin?: sociološki pogled/i na sodobno življenje. *Socialno delo* 49 (5–6): 341–349.
19. Zaviršek, Darja. 2009. Med krvjo in skrbjo: socialno starševstvo kot širitev koncepta starševstva v današnjem svetu. *Socialno delo* 48 (1–3): 31–6.